

[27 september 2016]

Stadsvisie Rijswijk 2030

Samen maken we de stad!

Inhoudsopgave

INHOUDSOPGAVE	2
1 SAMEN MAKEN WE DE STAD	3
2 EEN VISIE OP RIJSWIJK IN 2030	5
2.1 TOEKOMSTBESTENDIG BESLUITEN NEMEN	5
2.1 INWONERS BEPALEN DE AMBITIE VAN DE STAD	5
2.2 TRENDS OMARMEN OM EIGEN KRACHT TE VERSTERKEN	5
2.3 DRIE GROOTSTE UITDAGINGEN VORMEN DE PIJLERS VAN ONZE STADSVISIE	6
3 DE KRACHT VAN RIJSWIJK	8
4 BETROKKEN INWONERS PAKKEN KANSEN	11
4.1 HET SOCIAAL DOMEIN EN DE SAMENLEVING IN 2030	11
4.2 ACHTERGROND: TRENDS EN ONZEKERHEDEN VOOR SOCIAAL DOMEIN	13
5 GROENE BUITENPLAATS VOOR STEDELIJK WONEN	15
5.1 RUIMTELIJKE ORDENING IN 2030	15
5.2 ACHTERGROND: TRENDS EN ONZEKERHEDEN VOOR HET RUIMTELIJKE DOMEIN	19
6 INNOVATIEVE KATALYSATOR VAN DE REGIONALE ECONOMIE	20
6.1 BEDRIJVIGHEID EN WERKGELEGENHEID IN 2030	20
6.2 ACHTERGROND: TRENDS EN ONZEKERHEDEN VOOR DE RIJSWIJKSE ECONOMIE	23
7 IEDEREEN BOUWT MEE AAN RIJSWIJK	25
7.1 ROLLEN EN VERANTWOORDELIJKHEDEN VERSCHUIVEN	25
7.2 AGENDA VAN DE STAD	27
BIJLAGE I - SAMEN MET DE STAD: PROCES	31
BIJLAGE II – WAT DE STAD VINDT: OPBRENGSTEN	32
BIJLAGE III - TRENDS EN ONTWIKKELINGEN	34
<i>ALGEMENE TRENDS</i>	34
<i>DRIJVENDE KRACHTEN ACHTER DE ONTWIKKELING VAN RIJSWIJK</i>	34
BIJLAGE IV - HOE HET ZOU KUNNEN GAAN: VIER TOEKOMSTBEELDEN	45
INTRODUCTIE	45
VIER EXTREME BEELDEN VAN RIJSWIJK IN DE TOEKOMST	48
BIJLAGE V- LIJST MET FIGUREN	62

1 Samen maken we de stad

Samen maken we de stad. Dat doen bijvoorbeeld de inwoners die hier in de naoorlogse nieuwbouwwijken kwamen wonen, de huidige pioniers die zich vestigen in innovatieve woningen in Rijswijk, inwoners die initiatieven nemen om Rijswijkers te helpen met zorg, inkomen, educatie of sport en de ondernemers die hier de ruimte vinden voor hun activiteiten en werknemers. Zelfstandig of verenigd in maatschappelijke organisaties en initiatieven maken we samen de stad. Door hier te wonen, vrije tijd te besteden, te winkelen, te werken of te ondernemen.

Rijswijkers zijn heel divers. Dat zie je terug in de verschillende wijken. Er zijn grote verschillen tussen bewoners van Oud Rijswijk, de naoorlogse wijken en de nieuwe innovatieve buurten in aanbouw. De verschillen tussen de Rijswijkse inwoners worden in de toekomst groter. Er komen meer mensen vanuit de regio en van buiten Nederland in Rijswijk wonen. De inwoners zullen meer van elkaar verschillen in inkomensniveau, opleiding, cultuur en nationaliteit.

Rijswijkers maken de keuzes voor de toekomst. Iedereen wil de vrijheid om zijn leven zelf in te richten en doet dat op een andere manier. Iedereen reageert ook anders op ontwikkelingen en trends die het gevolg zijn van bijvoorbeeld nieuwe technologieën of economische veranderingen. Omdat de verschillen tussen inwoners groot zijn, zijn de keuzes die Rijswijkers maken voor de stad en de voorkeuren die zij hebben voor hun directe leefomgeving ook heel divers. Dat was heel duidelijk bij de vele gesprekken en bijeenkomsten met de stad over deze Stadsvisie. Toch zullen we samen besluiten moeten nemen over hoe we onze stad inrichten en de leefomgeving organiseren. Alleen dan kunnen we ervoor zorgen dat het ook in de toekomst goed toeven is in Rijswijk.

Rijswijk is geen eiland. Rijswijk is onlosmakelijk verbonden met de regio. De groei van de bevolking, de economie, de leefbaarheid en sociale samenhang zijn thema's die ook in omliggende gemeenten spelen. Rijswijk wil samen optrekken met de regio in het aanpakken van deze uitdagingen.

Keuzes maken we op basis van onze geschiedenis en onze sterke punten. Rijswijk is bijvoorbeeld van oorsprong, met zijn landgoederen en parken, een heel groene stad. Daar zijn we in Nederland nog steeds uniek in. De Rijswijkers waarderen de parken en het nabijgelegen groen enorm. Het zijn de longen van onze stad. De vraag naar meer woningen willen we dan ook niet ten koste laten gaan van ons groen. Dat zou niet alleen in strijd zijn met de wensen van de Rijswijkers, maar ook ten koste gaan van onze identiteit. Dit leidt tot de keuze dat het bouwen van meer woningen zal gebeuren in de gebieden die al bebouwd of in ontwikkeling zijn.

Zo staat deze Stadsvisie vol keuzes en mogelijkheden. Bij sommige keuzes is het heel duidelijk welke richting we op moeten gaan. Omdat de keuze van nature voortvloeit uit de identiteit en kracht van de stad. Of omdat het heel duidelijk is welke richting een bepaalde ontwikkeling op zal gaan. De vraag naar meer woningen is daar een goed voorbeeld van. Er komen namelijk zeer zeker meer mensen bij en de vraag naar eenpersoonswoningen groeit. Andere ontwikkelingen zijn minder zeker of kunnen minder sterk door onszelf worden beïnvloed. Zoals de ontwikkeling van de economie en de toekomst van de retail. Keuzes over hoe we daarmee omgaan, zullen we in de loop der jaren moeten maken.

Keuzes maken en daar uitvoering aan geven, doen we samen. Dat is niet alleen een taak van de overheid of bestuurders. Er is steeds meer ruimte voor eigen initiatief en samenwerking tussen inwoners, maatschappelijke organisaties en bedrijven. De overheid stimuleert dit en treedt op als een partij die initiatieven mogelijk maakt door partijen aan elkaar te verbinden, van kennis te voorzien of te financieren. Zo heeft iedereen een eigen rol om onze stad te ontwikkelen en te maken.

En zo is deze Stadsvisie ook tot stand gekomen. Door de samenwerking en input van vele bewoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties en partners in de regio.

Ik wil iedereen danken voor alle waardevolle bijdragen. En succes wensen voor de toekomst. Want dit proces gaat verder. Iedereen is in staat om, gedreven vanuit zijn eigen rol en verantwoordelijkheid, te bouwen aan onze stad. Zodat een bruisend geheel van initiatieven en samenwerkingen ontstaat. Tussen inwoners, organisaties en bedrijven. Verschillend in snelheid, grootte en impact. Met ruimte voor kleine, prachtige pareltjes en grote complexe vernieuwingen.

Laat de Stadsvisie u inspireren! Samen maken we de stad.

Michel Bezuijen,

burgemeester

2 Een visie op Rijswijk in 2030

2.1 Toekomstbestendig besluiten nemen

Rijswijk staat de komende jaren voor veel uitdagingen. De regio houdt rekening met een sterke bevolkingsgroei; veel van de woningen die tijdens de wederopbouw zijn gebouwd, verouderen; verschillen in de bevolkingssamenstelling groeien; de arbeidsmarkt en bedrijvigheid veranderen; en de impact van klimaatverandering is ook in Rijswijk merkbaar. Om deze ontwikkelingen in goede banen te leiden en kansen voor Rijswijk te benutten, is het belangrijk om na te denken over de toekomst. Met welke ontwikkelingen krijgen we te maken? Welke impact hebben ze op Rijswijk en wat moeten we doen om ze ten goede van Rijswijk te laten komen?

Voor veel onderwerpen is het lastig de toekomst te voorspellen. Tien jaar geleden was slechts een enkeling in het bezit van een tablet. Nu is er in bijna ieder huishouden wel één te vinden. Snelle innovatie van technologieën en onverwachte gebeurtenissen maken de manier waarop we met elkaar omgaan en hoe we ons werk doen onvoorspelbaar. Met dit soort zaken kunnen we in beleidsvorming nauwelijks rekening houden. We leren ermee omgaan op het moment dat de ontwikkeling zich voordoet.

Voor een aantal onderwerpen kunnen we nu wel al besluiten nemen met een grote waarde voor de toekomst. Wat voor woningen gaan we bijvoorbeeld bouwen? Die blijven tot ver na 2030 staan. Welke investeringen doen we om energie te besparen en schone energie te winnen? Nu moeten maatregelen genomen worden om klimaatverandering op de lange termijn te beheersen. Waar mogen bedrijven zich vestigen of welke wegen leggen we aan? Hoe gaan we om met onze parken en groenvoorziening? Dit soort besluiten bepaalt de identiteit van Rijswijk voor vele komende jaren. Daarom moeten we bewust nadenken over de beslissingen die we nu nemen: ze moeten elkaar versterken, elkaar ondersteunen en bijdragen aan de richting die we samen op willen gaan.

2.2 Inwoners bepalen de ambitie van de stad

De ambities worden bepaald door de stad: haar inwoners, maatschappelijke organisaties, bedrijven en bestuur. De ambities komen voort uit hun eigen identiteit. De stad zelf heeft ook een eigen identiteit - die is gevormd door de geschiedenis, de ambities van eerdere inwoners, de ligging tussen grotere steden en de cultuur van de bewoners in de verschillende wijken. Kenmerken, kwaliteiten en karakter vormen samen de identiteit en de kracht van Rijswijk.

Deze kracht stond ook centraal bij de totstandkoming van de visie. Via gesprekken in buurthuizen en sportverenigingen, enquêtes en grootschalige bijeenkomsten met inwoners, bedrijven en organisaties, is er veel informatie opgehaald over de richting waarop Rijswijk zich kan ontwikkelen. In Bijlage II staat een beknopt overzicht van de opbrengsten. Deze zijn uitgebreider terug te vinden op www.rijswijk2030.nl en staan aan de basis van deze Stadsvisie.

2.3 Trends omarmen om eigen kracht te versterken

Ontwikkelingen doen zich voor op allerlei gebied zoals de wijze waarop onze bevolking is opgebouwd, de mate waarin de aarde steeds warmer wordt of de manier waarop politici nadenken over de inrichting van de overheid. Door globalisering zijn veel trends over de hele wereld vergelijkbaar. Voor de Stadsvisie was het vooral van belang om te begrijpen waar Rijswijk zelf mee te maken krijgt. Welke praktische betekenis hebben mondiale, nationale en regionale ontwikkelingen op de stad en het dagelijks leven van haar inwoners? Er zijn tien 'drijvende krachten' geïdentificeerd, die een grote invloed hebben op de vraag hoe Rijswijk er in de toekomst uitziet. In bijlage III zijn deze trends uitgebreid omschreven. Het zijn:

- De bevolking zal een zeer sterk groei laten zien.
- Door stedelijke verdichting wordt het Rijswijkse groen van grotere waarde.
- Klimaatverandering heeft direct impact op Rijswijk.
- De vraag naar andere woningen in Rijswijk groeit.
- Mensen organiseren zich in andere verbanden.
- Nieuwe technologieën hebben invloed op veel aspecten van het leven in Rijswijk.
- De bedrijvigheid in Rijswijk verandert.
- De metropoolregio bepaalt steeds meer wat er gebeurt in Rijswijk.
- De verschillen tussen Rijswijkers worden groter.
- Rijswijkers worden ouder.

Deze trends hebben een eigen effect en beïnvloeden elkaar. De uitdaging is om de trends die zonder twijfel een impact op Rijswijk hebben, te omarmen om de kracht van Rijswijk te versterken. Die kracht wordt bepaald door wie wij zijn, onze identiteit. De identiteit van Rijswijk staat omschreven in hoofdstuk 3, De kracht van Rijswijk.

2.4 De drie grootste uitdagingen vormen de pijlers van onze Stadsvisie

De impact van de trends en ontwikkelingen op Rijswijk is op verschillende manieren geanalyseerd en besproken. In gesprekken met de stad zijn denkbeelden en visies van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties in kaart gebracht. Beleidsadviseurs en experts hebben verschillende analyses gemaakt. Ook zijn in een aantal actieve werksessies vier toekomstbeelden geschetst van vier extreme situaties, zogenaamde scenario's. Deze scenario's geven een voorstelling over hoe Rijswijk zich in de toekomst zou kunnen ontwikkelen. In deze denkoefening werd de samenhang tussen de verschillende trends duidelijk. Zie Bijlage IV voor de uitwerkingen en overwegingen.

In het hierboven genoemde proces kwamen drie gebieden duidelijk naar voren als clusters van verschillende vraagstukken. Die vraagstukken bevinden zich op sociaal, ruimtelijk en economisch gebied. De stad verwacht op deze drie gebieden de grootste transitie te maken. Hier liggen voor de komende tijd dus ook de grootste kansen om de kracht van Rijswijk te versterken. In de Stadsvisie hebben we de veranderingen en ambities per pijler omschreven:

- **Betrokken inwoners pakken kansen (hoofdstuk 4)**
In Rijswijk heb je ruimte om je te ontwikkelen. Er is ruimte voor individuele ontwikkeling, ruimte voor eigen keuzes in combinatie en interactie met anderen. De Rijswijkers vormen een bonte verzameling van leeftijden, inkomens, nationaliteiten en beroepen. Ze hebben respect voor elkaars verschillen en helpen elkaar waar dat kan.
- **Groene buitenplaats voor stedelijk wonen (hoofdstuk 5)** In Rijswijk kan je ruim wonen in een lommerrijke omgeving of in een stedelijk gebied met groen altijd in de nabijheid. Dit kan individueel, met een partner en/of jong gezin of als oudere. Groen betekent ook: hele wijken die energieneutraal zijn, met uitstekend openbaar vervoer en voorzieningen voor elektrisch rijden.
- **Innovatieve katalysator van de regionale economie (hoofdstuk 6)**
Rijswijk biedt ruimte voor ondernemen. In de Plaspoelpolder en op andere plekken in de stad zijn er uitstekende plekken beschikbaar voor start-ups, MKB en grote bedrijven. In Rijswijk kunnen ze allemaal terecht, en dat is uniek in de drukke metropoolregio. Rijswijk wil aanhaken en meedoen met de profilering van de omliggende gemeenten. Rijswijk faciliteert

de doorgroei van (tech)bedrijven uit Den Haag en Delft en dienstverlenende bedrijven in de keten van deze (tech)bedrijven.

Drie hoofdstukken omschrijven per pijler wat de gewenste situatie is in 2030. Ook wordt in een aparte paragraaf aangegeven welke trends en ontwikkelingen op de achtergrond een rol spelen. Om keuzes te maken, is het belangrijk je bewust te zijn van de onzekerheden die de trends met zich meebrengen, van het effect dat ze op elkaar hebben en van de impact die ze kunnen hebben.

3 De kracht van Rijswijk

De Stadsvisie bouwt voort op de kracht van Rijswijk. De kenmerken, eigenheid en het karakter van de stad bepalen onze ambities en hoe we omgaan met toekomstige ontwikkelingen. Dit zijn wij, dit is Rijswijk.

Zelfstandig en praktisch

Wie Rijswijk wil begrijpen, moet een blik werpen op de landkaart. Door de eeuwen heen heeft de ligging tussen Den Haag en Delft de keuzes van Rijswijk en de Rijswijkers bepaald. De positie tussen die twee steden maakt Rijswijk anders en uniek. Rijswijk koestert zijn eigenheid en is zelfstandig, maar ook praktisch: door de eeuwen heen hebben Rijswijkers de kansen weten te verzilveren die hun ligging in het midden met zich meebrengt.

Alternatief voor de drukke stad

De ontwikkeling van Rijswijk tot méér dan zomaar een dorp begint in de Gouden Eeuw. Langs de toenmalige Zandweg en het water van de Vliet waren het lawaai en de stank van de grote stad ver weg. Dus bouwden de nieuwe rijken uit Den Haag, Delft en Rotterdam hier - op de strandwal - hun buitenplaatsen. In navolging van stadhouder Frederik Hendrik, die in Rijswijk Huis Ter Nieuwburg neerzette, lieten meer dan vijftig vermogenden een landhuis bouwen in Rijswijk. Meestal omringd door een lommerrijke tuin volgens de laatste mode. Rijswijk heeft nog steeds die kwaliteit, als groen alternatief voor de drukte van de grote stad.

Ontwikkeling Rijswijk 1900 tot 2015

Stad én dorp tegelijk

Indirect was het ook die ligging die Rijswijk na de Tweede Wereldoorlog zijn stadse gezicht gaf. In de jaren '50 gaf burgemeester Bogaardt, om te voorkomen dat het dorp door Den Haag zou worden geannexeerd, de aanzet tot een ongekende bouw golf die het aantal inwoners van Rijswijk verdubbelde tot 50.000. Het maakte van Rijswijk een stad met twee gezichten: de historische dorpskern en de landgoederen tegenover de hoogbouw van de wederopbouw wijken, het uitgestrekte bedrijventerrein Plaspoelpolder en het nieuwe winkelcentrum In de Bogaard. Die onstuimige groei maakt dat Rijswijk zelfstandig kan blijven en definieert het profiel tot de dag van vandaag. Deze uitersten karakteriseren Rijswijk: het is modern én historisch, druk én rustig, grijs én groen, stad én dorp.

Groene oase

Rijswijkers die vanuit Den Haag over de Prinses Beatrixlaan terugrijden, kennen allemaal het gevoel als ze de groene oase van Overvoorde passeren: je komt thuis. Het gevoel dat stad en land hier in evenwicht zijn kan je ook overspoelen bij de eeuwenoude poortbrug van landhuis Te Werve, of als je uitkijkt over de landerijen van de Hoekpolder. Bijna een vijfde van Rijswijk bestaat uit parken en plantsoenen. Dit is ongekend hoog voor Nederland.

Menselijke maat

Het overvloedige groen is maar een van de redenen om in Rijswijk te willen wonen. Wie kiest voor Rijswijk, kiest voor de menselijke maat. Het oude dorp is niet alleen fysiek zichtbaar, maar ook in de hechte sociale structuur en in het rijke verenigingsleven. Rijswijk is een zorgzame stad. Veel Rijswijkers steken vrijwillig de handen uit de mouwen om iets te betekenen voor een ander. En omdat mensen elkaar kennen, voelt Rijswijk dichtbij, veilig en vertrouwd. Daarnaast is de gemeente makkelijk benaderbaar en aanspreekbaar.

Alles binnen handbereik

De twee gezichten van Rijswijk – dorp en stad – zie je terug in de voorzieningen. De Rijswijkse schouwburg kan zich bijvoorbeeld meten met die van veel grotere steden en het Rijswijks Museum staat voor inspirerende tentoonstellingen als de Papier Biënnale. Je hoeft voor niets ver van huis. Tegenover de landelijke winkelformules van winkelcentrum In de Bogaard staat de intimiteit van het oude dorp, met zijn plaatselijke winkeliers, cafés en restaurants. De brede stranden van Den Haag en het prachtige historische centrum van Delft liggen op fietsafstand of een kwartiertje rijden met de tram. De rest van Nederland ligt binnen handbereik via de uitstekende weg- en spoorverbindingen.

Een huis dat bij je past

Het Rijswijks woonklimaat weerspiegelt zijn verschillende gezichten. Van betaalbare huurwoningen, seniorenwoningen en studentenhuisvesting voor de TU Delft, tot stijlvolle appartementen op hoogte, vanwaar je de zon in de zee kunt zien zakken. Jonge gezinnen kiezen voor de sfeer in en rond het oude dorp, of voor wonen op de grens van stad en platteland in de duurzaamste wijk van Nederland: RijswijkBuiten. In de naoorlogse jaren is er naast het oude dorp stevig gebouwd. Dat heeft ervoor gezorgd dat vandaag de dag zowel mensen met een laag als een hoog inkomen een goede woning kunnen vinden in Rijswijk. Wonen in Rijswijk is kiezen voor een vertrouwde, veilige leefomgeving. Niet voor niets worden veel mensen oud in Rijswijk: ze blijven er omdat ze het er goed hebben.

Een sterke concurrent

Rijswijk behoort tot de top 20 van lokale economieën van Nederland en is de tiende gemeente als het gaat om het aantal banen per inwoner. De diversiteit van de Rijswijkse economie is een natuurlijk gevolg van de centrale ligging. Rijswijk ligt aan de kennisas die loopt van de TU Delft tot aan de Universiteit Leiden; dit is ook de ruggengraat van de metropoolregio. Veel hightechbedrijven die geen ruimte vinden in Delft kiezen voor Rijswijk vanwege de nabijheid van de TU. Op een steenworp afstand van Den Haag en Delft is Rijswijk de vestigingsplaats van grote internationale werkgevers als het European Patent Office en Shell. Het midden- en kleinbedrijf is niet alleen georiënteerd op de stad zelf, maar ook op zijn internationale omgeving. Het brandpunt van de economische activiteit is bedrijventerrein Plaspoelpolder, een van de grootste werklocaties van de metropoolregio. Het biedt een concurrerend en gedifferentieerd aanbod aan vestigingsruimte, dat kwalitatief goed aansluit bij de behoeften van het bedrijfsleven. De ligging direct bij het knooppunt van de snelwegen A4, A12 en A13 kan bijna niet beter.

Centrale rol in de regio

Rijswijk staat niet op zichzelf in de regio - het maakt deel uit van de metropoolregio, een stedelijk gebied dat zich uitstrekt van Rotterdam tot aan Den Haag. Rijswijk ligt midden in dit stedelijk gebied

en kan niet los worden gezien van de omgeving waarvan het deel uitmaakt. De gemeenten in de metropoolregio zijn complementair aan elkaar. Allemaal voegen ze kwaliteit toe aan het geheel. Voor een gemeente is het van belang om zich bewust te zijn van de rol die zij vervult. Rijswijk biedt de regio ruimte voor de verwachte bevolkingsgroei, ruimte voor kleine en grote bedrijven om te ondernemen in een regio die steeds minder ruimte heeft en een plek om te recreëren met groene buitenplaatsen, die zorgen voor een gezond leefklimaat op een van de drukste plekjes van Nederland.

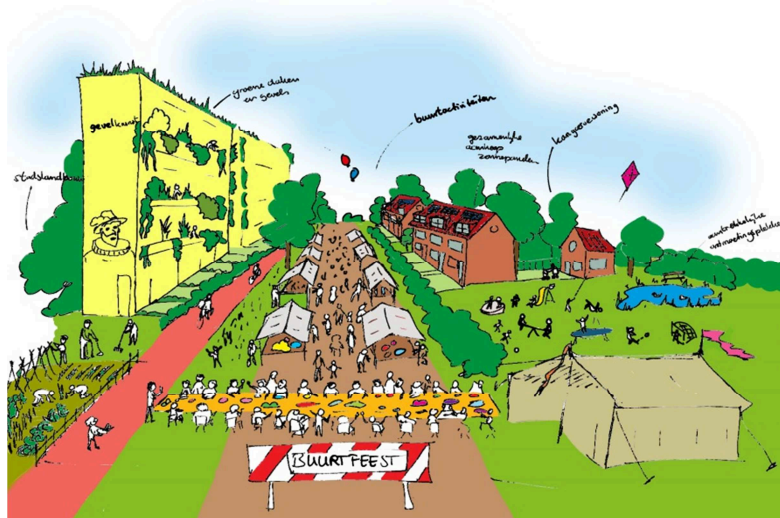
4 Betrokken inwoners pakken kansen

4.1 Het sociaal domein en de samenleving in 2030

Het is 2030. Er wonen veel meer mensen in Rijswijk dan nu het geval is. Rijswijkers zelf verhuizen niet zo snel, want ze wonen hier fijn. Dat hebben ook de inwoners van de omliggende steden ontdekt. Ze verhuizen naar Rijswijk voor de ruimte en ontspanning. Veel nieuwe Rijswijkers zijn naar deze regio gekomen om een baan te vinden. Ze komen uit andere provincies of andere landen. Om al die mensen in een huis te laten wonen dat bij hun eigen wensen past, is er in de periode tot 2030 veel gebouwd, gesloopt of verbouwd. Maar de groene parken zijn niet aangetast. Sterker nog, er is meer groen en kleur bijgekomen. In een mooie omgeving voelt iedereen zich op zijn gemak. In de wijken en buurten kennen de mensen elkaar, doen mee met elkaar en helpen elkaar waar mogelijk. Nieuwe technologieën helpen mensen om met elkaar in contact te staan. Zo leven veel verschillende Rijswijkers in 2030 in een gevarieerde duurzame en groene omgeving, waar ze in staat zijn met elkaar hun leven te organiseren. Rijswijkers kunnen zichzelf en hun leefomgeving ontwikkelen op de manier waarop zij dat willen.

Gevarieerde bevolkingssamenstelling

In 2030 wonen er veel verschillende mensen in de stad: Rijswijkers die er al meer dan 50 jaar wonen, Engelssprekende *expats* die bij een internationale organisatie werken, jonge gezinnen met kinderen die uit een andere stad zijn verhuisd, of nieuwe Nederlanders die hier ooit naartoe zijn gekomen en er inmiddels al jaren wonen en werken. De bewoners in de wijk kennen elkaar, hun kinderen spelen met elkaar in het park, en omwonenden houden een oogje in het zeil. In elke wijk zijn prettige ontmoetingsplekken voor de inwoners.

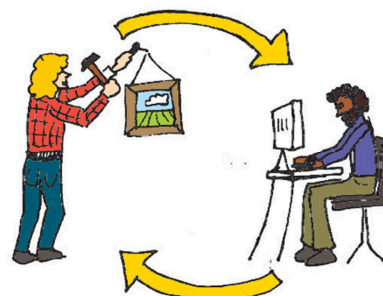
Verskillende groepen staan dicht bij elkaar in nieuwe verbanden

De mate waarin mensen prettig met elkaar samenleven wordt bepaald door de mogelijkheden tot contact en meedoen met elkaar, en de mate waarin de verschillende groepen inwoners hun gezamenlijke belangen kunnen organiseren. Kenmerkend voor Rijswijk blijft de sociale samenhang. Inwoners helpen elkaar en zijn solidair met elkaar. Zo verbeteren ze hun buurt op het gebied van wonen, veiligheid, groenvoorziening, sport en spel, werk en hulp bij zorg. In 2030 zijn nieuwkomers geïntegreerd in wijk en buurt en doen zij mee met degenen die er al langere tijd wonen. Wijken zijn fysiek beter met elkaar verbonden, omdat de oude barrières zoals de grote doorgaande wegen zijn geslecht. Inwoners uit de verschillende wijken hebben hierdoor meer binding met elkaar.

Rijswijkers ontmoeten elkaar in hun vrije tijd bij allerlei activiteiten. Ze hebben in 2030 niet alleen contact met elkaar via online netwerken, maar ook nog steeds bij een buurtfeest, culturele activiteiten of bij de sportvereniging. De voorzieningen zijn laagdrempelig en goed bereikbaar. Rijswijkers sporten niet alleen om elkaar te ontmoeten, maar ook om langer gezond te blijven.

Veel mensen delen samen een tuin, een auto of wekken samen energie op met zonnecellen en aardwarmte. In deze netwerken ontmoeten mensen ook anderen die ze een handje kunnen helpen. Bijvoorbeeld met de boodschappen of het snoeien van de boom.

De gemeente faciliteert en stimuleert initiatieven om deze kracht van haar inwoners verder te ontwikkelen. Ze heeft de wijken zo ingericht dat mensen elkaar spontaan meer ontmoeten en er sociale samenhang is. Ze verbindt belangen van verschillende groepen met elkaar. Zo kunnen gezinnen met tweeverdieners tegen betaling of door het verlenen van een wederdienst geholpen worden door buurtbewoners met meer tijd bij het onderhoud van de tuin of het opvangen van de kinderen. Zo draagt ieder zijn steentje bij aan de samenleving. De samenleving is een verantwoordelijkheid van en voor ons allemaal.

Bewoners kunnen hun eigen inkomen organiseren

De gemeente ondersteunt bewoners met lage inkomens, en helpt hen hun leven zelf te organiseren en onafhankelijk te worden van directe zorg en uitkeringen. Ook ondersteunt de gemeente woningcorporaties, winkeliersverenigingen en ondernemers bij het vergroten van het welzijn van de inwoners en bij het onafhankelijk worden van directe zorg en uitkeringen. De gemeente stimuleert initiatieven voor ruilwinkels, gezamenlijke moestuinen, en verbanden als energiecoöperaties en bewonersbedrijven.

Wijk- en buurtgerichte hulp

De gemeente is in 2030 nog steeds verantwoordelijk voor de maatschappelijke ondersteuning, de jeugdhulp en de arbeidsparticipatie van de inwoners en wat daarmee samenhangt.

Professionele organisaties bieden een preventief aanbod gericht op de behoeften van inwoners. Vrijwilligers spelen een grote rol bij het aanbieden van deze activiteiten en diensten.

De professionele hulp bij hulpvragen is wijkgericht georganiseerd, met wijkteams die makkelijk benaderbaar zijn. Iedereen kent ze. Als er een hulpvraag is, dan kunnen de wijkbewoners meteen bij hen terecht. Ze helpen zelf of schakelen gespecialiseerde hulp in. De hulp die het wijkteam levert, sluit zo goed mogelijk aan bij het eigen netwerk en de eigen kracht van mensen. Voor kwetsbare groepen en voor eenzaamheidsbestrijding is in het bijzonder aandacht.

Het aantal en type woningen sluit aan bij de wensen van de doelgroepen. Het is bijvoorbeeld makkelijker een levensloopbestendige woning te vinden. Daarnaast zijn er nieuwe woonvormen voor verschillende doelgroepen.

Naast de commerciële en maatschappelijke voorzieningen in de wijk heeft de technologie ook voor kwetsbare groepen het leven veranderd. Inkopen gaan steeds meer vanuit huis via het internet. Voor ouderen die langer thuis blijven wonen, biedt technologie ook een uitkomst. Technische voorzieningen in huis, ook wel domotica genoemd, helpen ouderen en hulpbehoevenden langer zelfstandig te wonen. Online verbindingen helpen verzorgers met meer mensen contact te hebben en zorg op maat te kunnen bieden.

Door de wijkgerichte aanpak is het mogelijk om bij een hulpvraag de leefomgeving van de hulpvrager

te betrekken. Er kan geïntegreerde hulp geboden worden door professionele zorgverleners in goede samenwerking met mantelzorgers en vrijwilligers.

Figuur 1 - Belangrijkste Keuzes Sociaal domein en Samenleving

De belangrijkste keuzes voor Rijswijk op het gebied van Sociaal domein en Samenleving

- Uitgangspunt is eigen verantwoordelijkheid, eigen regie en inzet van eigen kracht.
- Inzetten op initiatieven die sociale cohesie en gezondheid bevorderen.
- Sociaal beleid richt zich op innovatieve manieren waarop inwoners zich organiseren.
- De gemeente ondersteunt mensen met een laag inkomen in het zelf organiseren van hun leven en rondkomen, door het faciliteren van de economie en het verhogen van solidariteit van inwoners onderling.
- (Informeel) zorg en maatschappelijke ondersteuning worden wijkgericht georganiseerd om mensen zo lang mogelijk in hun eigen kracht te houden.
- Er worden initiatieven genomen om begrip tussen verschillende bevolkingsgroepen te vergroten.

Keuzes op andere gebieden (zie volgende hoofdstukken)

- Opbouwen van een evenwichtige bevolking in leeftijden, achtergronden en inkomensniveaus door de realisatie van woonmilieus.
- Scheidingen tussen wijken doorbreken door meer verbindingen.
- Eenzijdige wijken veranderen door de bouw van andere woningtypen.
- Openbare ruimtes aantrekkelijker inrichten met ruimte voor verblijven en ontmoeten.
- Stimuleren van werkgelegenheid.

4.2 Achtergrond: trends en onzekerheden voor sociaal domein

De manier waarop Rijswijkers met elkaar samenleven, meedoen met elkaar en zichzelf organiseren, wordt beïnvloed door verschillende trends. Het is in veel gevallen onzeker of deze trends doorzetten en ook hoe ze uitpakken. De impact wordt bepaald door een samenspel van alle partijen in de stad: inwoners, bedrijven, maatschappelijke instellingen tot en met de overheid. Ontwikkelingen die de ruimtelijke ordening en economie beïnvloeden, hebben ook impact op het sociaal domein en de samenleving. Maar ook omgekeerd kunnen ontwikkelingen in het sociale domein invloed hebben op de economie en de ruimtelijke ordening.

De verwachte sterke groei van het aantal inwoners kan een grote impact hebben op hoe bevolkingsgroepen elkaar zien en met elkaar omgaan. De gemeente heeft hier invloed op door in te zetten op versterking van sociale samenhang en inzet van burgerkracht. Rijswijk kan daarbij sturen op de woningvoorraad en bij plannen voor renovatie of sloop zorgen dat deze bijdragen aan versterking van de sociale samenhang en de inzet van burgerkracht.

Als de trend zou doorzetten dat de verschillen in inkomens groter worden, dan kan dat een sterke impact hebben op de samenleving, door het groter wordende verschil in leefstijlen, consumentengedrag en gezondheid. De gemeente zal daarom actief de sociale samenhang versterken en het meedoen van de inwoners met elkaar stimuleren.

In de periode tot 2030 zal de opbouw van de bevolking veranderen. In Rijswijk wonen relatief veel ouderen. Deze groep wordt groter. Meer Rijswijkers dan nu zijn in 2030 van buitenlandse afkomst. Hierdoor zouden de verschillen tussen bevolkingsgroepen kunnen toenemen. De gemeente kan tijdig

maatregelen nemen om deze verschillen te overbruggen door het stimuleren van de sociale samenhang en het meedoen met elkaar van de inwoners.

Doordat er in een snel tempo nieuwe mensen in Rijswijk komen wonen, is het mogelijk dat het karakter van Rijswijk verandert. Het is mogelijk dat de nieuwe Rijswijkers zich minder verbonden voelen met de stad dan haar oorspronkelijke inwoners. Als ook de individualisering zou doorzetten, zou dat kunnen leiden tot minder sociale samenhang. Dit vraagt om andersoortige maatregelen om ook deze inwoners te betrekken.

Als inwoners in de toekomst zelf meer verantwoordelijkheid nemen - voor zorg bijvoorbeeld, milieu of energie - dan is het belangrijk dat ze voor elkaar openstaan, elkaar kennen en hun collectieve belangen weten te organiseren. Gelet op de omschreven trends is dat geen vanzelfsprekendheid. De Stadsvisie schetst een ideaalbeeld dat wordt getypeerd door sociale samenhang en meedoen met elkaar. We willen een energieke stad waar mensen vernieuwing omarmen, elkaar kennen en met elkaar samenwerken om de stad of buurt beter te maken. Dat betekent investeren in gevarieerd woningaanbod, voorzieningen, parken en ontmoetingsplekken, versterken van de sociale samenhang en stimuleren van innovatieve initiatieven uit de samenleving.

5 Groene buitenplaats voor stedelijk wonen

5.1 Ruimtelijke ordening in 2030

In Rijswijk kan je ruim wonen in een groene omgeving. Al in de Gouden Eeuw wisten stedelingen dat. De rijke stedelingen bouwden daarom hier hun buitenplaatsen voor lommerrijk en ontspannen wonen. In de 21e eeuw heeft Rijswijk nog steeds die aantrekkingskracht, maar dan wel in een moderne variant. In 2030 betekent groen nog steeds veel natuur, maar ook: energie-neutrale wijken, uitstekend openbaar vervoer en voorzieningen voor elektrisch rijden. Rijswijk loopt voorop in het toepassen van *Cleantech* innovaties in de gebouwde omgeving. Er zijn verschillende typen woningen, die de diversiteit van de Rijswijkers weerspiegelen. Rijswijk is goed bereikbaar en heeft goede verbindingen met de regio. Zo is Rijswijk in 2030 een groene buitenplaats, die ruimte geeft aan Rijswijkers en nieuwkomers, levendige ontmoetingsplekken kent en slim is ingericht met de blik op de toekomst.

In onderstaande figuur wordt een schets van Rijswijk in 2030 verbeeld.

Figuur 2 - Ruimtelijke ordening Rijswijk in schets (toekomst)

De meest bepalende historische lijnen in Rijswijk zijn de landgoederenzone en de Vliet. Haaks daarop staan de verbindingssassen tussen Den Haag en Delft, het spoor en de Prinses Beatrixlaan.

Stedelijk en ontspannen wonen in Rijswijk

Door sloop en nieuwbouw toe te passen maken we de woningvoorraad gevarieerder. De fysieke ruimte voor nieuwe woningen ontstaat door de nieuwbouwlocaties RijswijkBuiten en Eikelenburg.

Daarnaast worden woningen gerealiseerd door transformatie van leegstaande gebouwen of door woningbouw in bebouwde gebieden. Voor starters en jonge gezinnen op de woningmarkt komen er meer verschillende woningtypes, die zijn vormgegeven rondom hun behoeften. De verouderde woningen in de naoorlogse wijken uit de jaren '50 en '60 maken fasegevijs plaats voor nieuwbouw of duurzaam gerenoveerde woningen. Daarbij experimenteren we volop met nieuwe creatieve woonvormen voor jong en oud. In de wijken worden de groenvoorzieningen slim geïntegreerd. Het is hier lommerrijk wonen. Dit is niet alleen een plek voor gezinnen, maar ook voor één- en tweepersoonshuishoudens die willen verhuizen naar een betaalbare en duurzame grondgebonden woning of dito appartement. Het karakter van RijswijkBuiten en Eikelenburg (4.000 woningen) heeft in deze bestaande woongebieden navolging gekregen. Het authentieke karakter van het historische, toeristische en recreatieve deel van Oud Rijswijk blijft behouden.

Figuur 3 - Schematische weergave van ruimtelijk raamwerk Rijswijk

Figuur 2 geeft in vogelvluchtperspectief een schematisch beeld van het 'ruimtelijk raamwerk' van Rijswijk. De bebouwde gebieden (rood) zijn duidelijk zichtbaar, evenals de groene assen (groen en transparante witte pijlen).

Grofweg valt Rijswijk in drie kenmerkende woonomgevingen uiteen:

- de historische oude kern in Oud Rijswijk en omgeving;
- het naoorlogse Rijswijk met veel appartementen en portiekflats;
- wijken als Eikelenburg en RijswijkBuiten met een duurzaam profiel met meer grondgebonden woningen. In deze wijken worden de meeste nieuwe woningen gebouwd.

De groei van Rijswijk heeft bepaald hoe Rijswijk er vandaag de dag uitziet. Er zijn stedelijke gebieden en gebieden met veel groen. Hierin zijn assen zichtbaar. De stedelijke assen kenmerken zich door grootschalige infrastructuur, relatieve hoogbouw en stedelijke voorzieningen. Om deze assen heen liggen lommerrijke gebieden. Deze bieden een rustige, veilige en groene woonomgeving.

De stadsassen die in de Bogaard, het Stationskwartier en de randen van de Plaspoelpolder met elkaar verbinden, worden ontwikkeld tot moderne stedelijke gebieden met levendige ontmoetingsplekken. Hier wonen inwoners van diverse leeftijden en achtergronden. Dit is wonen dichtbij winkels, horeca en andere voorzieningen. De Prinses Beatrixlaan is zodanig ingericht dat deze geen barrière meer vormt en bijdraagt aan de leefbaarheid en samenhang in het gebied. Hiermee is een aantrekkelijke, groene verbinding ontstaan, die plaats biedt aan diverse recreatieve en horecafuncties. Leegstaande panden zijn in 2030 (her)ontwikkeld tot aantrekkelijke woningen of hebben een andere bestemming gekregen. Enkele gebouwen

- het kantoor van de European Patent Office, een hoge woontoren langs de Prinses Beatrixlaan en het Huis van de Stad – zijn uitgegroeid tot herkenbare iconen van Rijswijk op zichtlocaties.

Groene longen van de stad

Parken en groene zones zijn cruciaal voor het leefklimaat in de stad, om de effecten van klimaatverandering te temperen en ook natuur de ruimte te geven. In 2030 is RijswijkBuiten volledig gerealiseerd en ligt de stadsparkenzone midden in de stad. De parkenzone is open gemaakt en verbonden met de stad door een overkapping van de A4. Hierbovenop ligt een park dat functioneert als een belangrijke verbinding voor fietsers, voetgangers en dieren. Het biedt volop recreatieve mogelijkheden. De groenvoorzieningen zijn afwisselender en kleurrijk ingericht. Dit komt de biodiversiteit zeer ten goede.

Groen en water zorgen voor een aantrekkelijke leef- en recreatieomgeving. De parken, groene zones en het water zijn ook cruciaal voor het leefklimaat in de stad, om de effecten van klimaatverandering, waaronder hittestress en hevige regenbuien, te temperen. Het weghalen van stenen is een manier om groen meer ruimte te geven.

Comfortabel bereikbaar

De wijken van Rijswijk zijn alle goed bereikbaar met openbaar vervoer. De stadsassen met het station (trein, tram, bus) en de rijksweg vormen een uitstekende basis voor een snel netwerk van verbindingen, waarmee Rijswijk een goede ontsluiting heeft naar de omliggende grote steden. Via een Intercitystation Rijswijk Centraal, een station in RijswijkBuiten en een fijnmazig openbaarvervoersnetwerk is heel Rijswijk uitstekend verbonden met de regio en Rotterdam The Hague Airport.

Er zijn meer veilige, comfortabele fietsvoorzieningen waardoor mensen vaker de fiets pakken. Lange-afstandsroutes verbinden Rijswijk met de regio en korte-afstandsroutes verbeteren de verbindingen in de stad. Fietsers parkeren veilig en comfortabel bij huis, winkels, recreatie en openbaar vervoer.

Je hoeft niet ver te gaan om je vrije tijd te besteden

Rijswijkers hoeven niet ver weg om hun vrije tijd te besteden. Rijswijk heeft een breed palet aan sportactiviteiten. Naast de traditionele sportparken en hallen worden openbare ruimtes ingericht, zodat allerlei vormen van bewegen en spelen worden gecombineerd met andere functies. Culturele activiteiten, gezellige horecagelegenheden en leisure-voorzieningen stimuleren ontmoetingen en daarmee de sociale samenhang. Dat geeft ook invulling aan het kleurrijke karakter van Rijswijk. Dit is onder meer te zien op de openbare pleinen en plekken: die kenmerken zich door kleur, kunst en groen. Rijswijkers ontmoeten elkaar hier: jong en oud, ondernemers en inwoners, werknemers en werkgevers en zorgbehoevenden en zorgverleners.

De belangrijkste keuzes voor Rijswijk op het gebied van ruimtelijke ordening

- Opbouwen van een evenwichtige bevolking in leeftijden, achtergronden en inkomensniveaus door de realisatie van verschillende woonmilieus.
- Faciliteren bevolkingsgroei met behoud van parken en groene zones.
- De stadsassen die in de Bogaard, het Stationskwartier en de randen van de Plaspoelpolder met elkaar verbinden, worden ontwikkeld tot moderne stedelijke gebieden.
- Realiseren van herkenbare iconen op zichtlocaties ter versterking van het profiel van Rijswijk.
- Realisatie nieuwbouwlocaties RijswijkBuiten en Eikelenburg.
- Woningbouw vindt plaats in gebieden die al bebouwd of in ontwikkeling zijn.
- Transformeren van leegstaande bedrijven en kantoorpanden naar woningen.
- Plaspoelpolder krijgt meer woon- en andere functies.
- Scheidingen tussen wijken worden doorbroken door meer verbindingen.
- Eenzijdige wijken veranderen door bouwen andere woningtypen.
- Groen en water worden op meer creatieve manieren geïntegreerd in stedelijke gebieden.
- Meer investeren in de kwaliteit van groen: meer kleur en variëteit.
- Groen en water inzetten om de effecten van klimaatverandering te temperen.
- Openbare ruimtes aantrekkelijker inrichten met ruimte voor verblijven en ontmoeten.
- De wijken van Rijswijk zijn alle goed bereikbaar met openbaar vervoer.
- Verbindingen met andere steden en regionale functies zoals vliegveld verbeteren.
- Realiseren van meer veilige, comfortabele fietsvoorzieningen.
- Breed palet aan vrijetijdsbestedingsmogelijkheden.

Figuur 4 – Belangrijkste Keuzes Ruimte Ordening

5.2 Achtergrond: trends en onzekerheden voor het ruimtelijke domein

Volgens het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) kan het bewonersaantal van Rijswijk groeien van 48.000 inwoners nu naar 65.000 inwoners in 2040. Dit betekent een groei van 25.000 huishoudens naar bijna 35.000 huishoudens. Die groei levert een extra vraag op naar 8.000 tot 10.000 woningen. Rijswijk heeft echter nog (fysieke) ruimte voor ongeveer 5.000 à 6.000 woningen. Daarin is RijswijkBuiten al meegeteld. Als Rijswijk ervoor kiest om alle mensen die in Rijswijk willen wonen te verwelkomen, dan is het nodig om slimmer met de omgeving om te gaan, moeten ruimte en bebouwing worden hergebruikt en moet er dichter op elkaar worden gebouwd.

Hier ligt de grootste uitdaging voor Rijswijk. In hoeverre wil en kan Rijswijk deze bevolkingsgroei faciliteren? De keuze in woningen en investeringen in leefomgeving zijn van grote invloed op het type bewoners dat er gaat wonen. Met dit soort keuzes kan handig worden ingespeeld op trends als vergrijzing en groter wordende verschillen tussen bevolkingsgroepen. Daarom kiest Rijswijk ervoor om de bevolkingsgroei te faciliteren, zonder dat dit ten koste gaat van het groen en de leefbaarheid. Doelstelling is het opbouwen van een evenwichtige bevolking in leeftijden, achtergronden en inkomensniveaus. Een diverse en gezonde bevolkingsopbouw stimuleert de leefbaarheid en sociale samenhang.

Er zijn grote verschillen tussen de wijken. Zij verschillen in woningtype, kwaliteit, leefomgeving en daarmee ook in inkomens en culturen van bewoners. Bovendien vormen de doorgaande wegen en het spoor scherpe scheidingslijnen tussen de wijken. Door deze scheidingen en de eenzijdige woningopbouw is de sociale binding tussen wijken niet optimaal. Om een samenleving te bereiken waarin goed met elkaar omgaan en solidair zijn met elkaar kernwaarden zijn, is het belangrijk om deze fysieke scheidingen te doorbreken.

De bedrijvigheid in Rijswijk verandert. Anno 2016 staan er winkel- en kantoorpanden leeg. Het is mogelijk dat de economie weinig groeit en dat de vraag naar winkel- en kantoorpanden lager blijft door de innovatie van winkel- en werkconcepten. Er is een grote vraag naar woningen. Dit alles levert een grote kans op om leegstaande panden te herontwikkelen tot woningen rondom In de Bogaard, het Stationskwartier en aan de randen van de Plaspoelpolder.

- Het aantal eengezinswoningen is relatief laag: 26,4 % Rijswijk - 64,7 % Nederland (2015).
- Het merendeel van de bestaande woningvoorraad in Rijswijk is naoorlogs. Een groot deel van de woningvoorraad is zelfs van na 1960. Een beperkt deel is van na 2000.
- Het percentage alleenstaanden in Rijswijk is hoger dan het landelijk gemiddelde: 43,3 % Rijswijk - 36,9 % Nederland.
- Het aantal personen per huishouden ligt in Rijswijk lager dan het landelijk gemiddelde: 1,98 Rijswijk - 2,22 Nederland.

Figuur 5 - Aantal opvallende kenmerken van Rijswijk

6 Innovatieve katalysator van de regionale economie

6.1 Bedrijvigheid en werkgelegenheid in 2030

Ook in 2030 biedt Rijswijk ruimte aan een keur van ondernemers en instellingen. Starters, midden- en kleinbedrijven en grote organisaties ervaren in Rijswijk de mogelijkheden om goed zaken te doen en te groeien. De Plaspoelpolder is een bruisende plek waar ondernemende mensen wonen, werken en recreëren. Rondom een aantal grote bedrijven en instellingen vestigen zich steeds meer kleinere vernieuwende bedrijven. Met hun innovaties onder meer op het gebied van ICT en energie vormen ze niet alleen een stuwende kracht in de regionale economie, maar hebben ze ook een impact op maatschappelijke vraagstukken als klimaatverandering. Bedrijven die ondersteunende diensten leveren als catering, schoonmaak en onderhouden varen wel bij het succes van de nieuwkomers. Onderwijsinstellingen vinden in de Plaspoelpolder een bron voor hun praktijkonderwijs en leveren goed opgeleide arbeidskrachten die dicht bij huis aan de slag kunnen.

Middenstanders en retailers doen goed zaken in Rijswijk. Speciaalzaken, galleries, eetcafés en ambachtslieden zorgen samen voor een levendige dorpskern in Oud Rijswijk. In de Bogaard is getransformeerd tot een gebied waar, naast een innovatief winkelaanbod, ook jonge mensen en ouderen wonen. In kleinschalige kantoren en ateliers kan ook gewerkt worden. Een gevarieerd en rijk aanbod van kunst en culturele voorzieningen versterkt het aantrekkelijke vestigingsklimaat van Rijswijk. De gebieden voor wonen, werken en winkelen zijn goed met elkaar verbonden - door comfortabel openbaar vervoer, groene wandelpaden en fietsroutes en aantrekkelijke openbare ruimtes.

Startende ondernemers en grote multinationals

De diversiteit aan bedrijvigheid die Rijswijk altijd heeft gekenmerkt is ook in 2030 goed te zien. Grote multinationals en internationale organisaties vinden hier de ruimte om hun activiteiten te ontplooiën. Ze zijn tevreden over het aanbod aan hoogopgeleid personeel en de beschikbaarheid van goede woonruimte in de nabijheid. Maar de toon wordt gezet door een groeiend aantal kleine en middelgrote bedrijven. Met hun innovatieve ondernemerschap zorgen zij voor een stimulerende dynamiek. Ze hebben zich hier gevestigd vanwege de uitstekende randvoorwaarden die Rijswijk biedt, zoals de centrale ligging en het concurrerende locatieaanbod. Vooral de levendigheid die voortkomt uit de diversiteit van bedrijven, de voelbare aanwezigheid van kennis en de ondernemende sfeer vinden ze aantrekkelijk. Ze hebben zich in Rijswijk gevestigd nadat ze een aantal jaren geleden begonnen als veelbelovende start-up bij een van de gerenommeerde onderwijsinstellingen in de regio. In Rijswijk vinden ze de ruimte en voorzieningen om door te groeien en tot volle wasdom te komen. Naast Hoornwijk en 't Haantje met ruimte voor duurzame bedrijvigheid, is de Plaspoelpolder de broedplaats voor bedrijvigheid en ontwikkeling. Daarmee heeft de Plaspoelpolder een belangrijke functie: katalysator voor de regionale economie.

Ondertussen profiteren veel Rijswijkse bedrijven en hun werknemers van het succes van deze nieuwkomers en bestaande organisaties. Ze leveren diensten als schoonmaak, onderhoud en catering. Zo is er daadwerkelijk sprake van een gezonde lokale economie, geconcentreerd rondom ICT, zakelijke dienstverlening en energie.

Multifunctionele hotspots goed bereikbaar en met elkaar verbonden

Economische bedrijvigheid wordt gecombineerd met andere functies als wonen, verblijven en recreëren. De Plaspoelpolder en In de Bogaard groeien uit tot de hotspots voor ontmoeting. De Plaspoelpolder is in 2030 getransformeerd van een eenzijdig bedrijventerrein naar een gemengd stedelijk werk-, woon- en verblijfsgebied. Hier kunnen mensen niet alleen werken, maar ook wonen, hun vrije tijd doorbrengen en opleidingen volgen. In de Bogaard en omgeving vormt een levendig modern stadscentrum. Er zijn veel horecagelegenheden met terrassen. Maatschappelijke, culturele

en commerciële functies zorgen voor gemak en vermaak. Verscheidene leegstaande kantoren en winkels zijn omgebouwd tot woningen of hebben andere functies. De omgeving is aantrekkelijk gemaakt met groen en kunst.

De wijken staan goed met elkaar verbinding. Letterlijk, door goede openbaarvervoersvoorzieningen, maar ook figuurlijk doordat de herontwikkeling van kantoren, woningen en wegen zich richt op de integratie van buurten en het doorbreken van de ruimtelijke barrières die wijken nu gevoelsmatig van elkaar scheiden.

De stadscentra zijn uitstekend van buitenaf bereikbaar. Rijswijk is zeer gunstig gelegen in de metropoolregio aan een kruispunt van snelwegen en is daarnaast makkelijk bereikbaar zowel met OV als met de auto. In 2030 is het station omgevormd tot een hoogwaardig OV-knooppunt met een intercity-station. Het omliggende gebied is een aantrekkelijke omgeving geworden met meer bedrijvigheid, groen en kleinschalige ontmoetingsplekken.

Gemeente verzorgt randvoorwaarden voor groei

De Rijswijkse overheid zet in op een stimulerend ondernemers- en vestigingsklimaat. In het bijzonder voor innovatieve bedrijven in de ICT, zakelijke dienstverlening en energie. De overheid stimuleert de randvoorwaarden voor succesvol ondernemen en sterke groei: een concurrerend en gedifferentieerd aanbod aan ruimte om te werken en te wonen, uitstekende bereikbaarheid, een sterke kennisinfrastructuur en maatwerkondersteuning door een toegankelijke overheid.

Het vestigingsklimaat in Rijswijk is in 2030 sterk verbeterd door investeringen in glasvezelnetwerken, openbare wifi-netwerken, aantrekkelijke verblijfsplekken en een kwalitatief hoogwaardige uitstraling van de openbare ruimte. Deze leefomgeving, gekenmerkt door variëteit en afwisseling, is aantrekkelijk voor werkgevers en werknemers.

Rijswijk biedt niet alleen ruimte aan en faciliteiten voor ondernemers, maar ook klantvriendelijke dienstverlening vanuit de gemeente. Het bestuur is betrokken en makkelijk benaderbaar.

Rijswijkers vinden dicht bij huis een baan

Door de grootte en variëteit aan bedrijvigheid kunnen inwoners makkelijk een baan vinden in de nabijheid van hun woning. Zowel voor hoog- als laagopgeleiden zijn er voldoende mogelijkheden om hun kennis en vaardigheden in te zetten bij multinationals, kleine innovatieve bedrijven of dienstverlenende sectoren als schoonmaak en horeca of toeleverende bedrijven. Ook de transformatie van de economische centra van de stad en de bouw van nieuwe woningen met aantrekkelijke groenvoorzieningen zorgen voor veel werk.

Een speerpunt bij de ontwikkeling van de hotspots van de stad en het aantrekken van nieuwe bedrijven is het stimuleren van arbeidsparticipatie voor alle inwoners. Nieuwe bedrijvigheid in Rijswijk vergroot de kansen op werk voor jongeren, uitkeringsgerechtigden en arbeidsbepikten. De overheid verbindt actief werkzoekende inwoners met (toekomstige) werkgevers in Rijswijk. Daartoe worden onderwijsinstellingen en bedrijven samengebracht. Hier ontstaan netwerken en uitwisselingen en worden afspraken gemaakt over samenwerking. Zo kunnen praktijkonderwijs en bedrijfsleven zich met elkaar verbinden: met stageplaatsen, docenten uit het bedrijfsleven en de doorstroom van leerlingen naar werk. In Rijswijk is er in 2030 een goede aansluiting tussen (beroeps)onderwijs en bedrijfsleven. Studenten, professionals en docenten kunnen wonen, verblijven, opleiden én werken in dezelfde stad of regio.

Winkelen en genieten in Rijswijk: authentiek en hedendaags

In 2030 winkelen Rijswijkers nog steeds in twee centra: Oud Rijswijk en In de Bogaard. De gebieden hebben zich op verschillende manieren ontwikkeld. Oud Rijswijk heeft voortgebouwd op zijn sterke punten en In de Bogaard is getransformeerd tot een levendig winkel-, woon en verblijfsgebied.

Oud Rijswijk heeft een sterke eigen identiteit door de aanwezigheid van excellente speciaalzaken, horecavoorzieningen en een levendige versmarkt. Deze zijn gevestigd in een herkenbare, historische dorpskern. In de verstedelijking van de metropoolregio is Oud Rijswijk als cultureel erfgoed van grote waarde voor de identiteit en uitstraling van Rijswijk.

De veranderingen in het koopgedrag van mensen en de zwakke economische groei hebben ook zijn weerslag op Oud Rijswijk. Het gebied rond de Herenstraat is versterkt met galleries, eetcafés en ateliers en werkplaatsen voor zelfstandige ambachtslieden. Het extra aanbod en de levendigheid trekken meer bezoekers. Hiermee levert Oud Rijswijk een krachtige bijdrage aan de lokale economie en werk voor de middenstand; het trekt ook mensen aan van buiten Rijswijk.

In de Bogaard en omgeving heeft een transformatie ondergaan. Een groot deel van de omliggende kantoren heeft plaatsgemaakt voor de bouw van nieuwe woningconcepten voor onder meer young professionals, jonge gezinnen en ouderen. De nieuwe gebouwen vormen iconen in het groen. Het winkelcentrum is veranderd in een modern full service verblijfscentrum, waaraan ook andere maatschappelijke, culturele en commerciële functies zijn toegevoegd. Het wordt getypeerd door gemak en herkenbaarheid: alles is binnen handbereik. Het voorheen versteende gebied is nu een centrum met veel groene kwaliteiten, passend bij de historie van Rijswijk. De straten en pleinen geven een plezierige indruk door hun intimiteit, kleinschalige horeca en mooie bloemen, planten en bomen. Het winkelaanbod is veranderd. Het daadwerkelijke kopen gaat vanuit huis of de smartphone. In de nieuwe winkels kunnen producten worden ervaren. Kledingwinkels zijn bijvoorbeeld vervangen door domoticawinkels waar mensen kunnen kennismaken met de nieuwste innovaties voor ondersteuning in en om het huis.

De belangrijkste keuzes voor Rijswijk op het gebied van bedrijvigheid en werkgelegenheid

- Regionale arbeidsmarkt als uitgangspunt nemen met oog voor werkgelegenheidsontwikkelingen, die aansluiten bij de behoefte van de beroepsbevolking.
- Regionale economische profilering, complementair/aansluitend op de profilering van de omliggende gemeenten (inzetten op innovatie en techbedrijven).
- Inzetten op het aantrekken van hoogopgeleiden en ondernemende mensen.
- In de Bogaard transformeren tot een levendig winkel-, woon en verblijfsgebied.
- Transformatie van de Plaspoelpolder naar een aantrekkelijke toekomstbestendige werk-, woon- en verblijfsgebied.
- De cultuurhistorische kwaliteit van Oud Rijswijk versterken.
- Verbetering van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, zowel gericht op passend opleidingsaanbod, als instroming op de arbeidsmarkt.

Figuur 6 - Belangrijkste Keuzes Bedrijvigheid en Werkgelegenheid

6.2 Achtergrond: trends en onzekerheden voor de Rijswijkse economie

Rijswijk behoort tot de top 20 van lokale economieën van Nederland en is de tiende gemeente als het gaat om het aantal banen per inwoner. De diversiteit van de Rijswijkse economie is een natuurlijk gevolg van de centrale ligging. Rijswijk ligt aan de kennisas die loopt van de TU Delft tot aan de Universiteit Leiden. Op een steenworp afstand van Den Haag en Delft is Rijswijk een aantrekkelijke vestigingsplaats voor grote internationale werkgevers als het European Patent Office en Shell en het midden- en kleinbedrijf.

- Hoge werkgelegenheidsdichtheid: circa 32.000 banen op meer dan 48.000 inwoners.
- Meer dan 26.000 'dagtoeristen' (forensen).
- Meer dan 3.200 bedrijven en organisaties.
- Sterke mix tussen MKB, overheid en grootbedrijf (o.a. Shell, European Patent Office en TUI).
- Internationaal; meer dan 5.000 expats (75 internationale bedrijven).
- Gemeten in Bruto Gemeentelijk Product de sterkste lokale economie van de regio (€40.000/capita).
- Rijswijk sterkste groeigemeente van NL (40% groei tot 2025).
- Een uitstekende ligging op de kennis-as Rotterdam-Den Haag in combinatie met goede autobereikbaarheid en OV-aansluiting.

Figuur 7 - Kenmerken Rijswijkse economie

Ondanks de sterke positie van Rijswijk is er ook reden tot zorg. De Rijswijkse beroepsbevolking is relatief grijs, relatief laag opgeleid en werkt veelal buiten Rijswijk, met Den Haag als grootste arbeidsplek. Het overgrote deel van de banen in Rijswijk wordt ingevuld door werkenden die buiten Rijswijk woonachtig zijn. Uit de meest recente regionale pendelcijfers blijkt dat het grootste deel van de forensen uit de directe omgeving komt, met Den Haag als belangrijkste 'leverancier'.

Sinds de crisis zijn circa 4.500 Rijswijkse banen¹ verloren gegaan door het vertrek van een aantal grote bedrijven en centralisatie van overheidsinstellingen. De werkloosheid is stevig opgelopen tot circa 14,2% (dec'15)². De klappen vielen vooral in de sectoren voor laaggeschoolde generieke arbeid zoals de bouw en detailhandel. Ook zakelijke dienstverlening (hbo/wo) is door het vertrek van een aantal grote ondernemingen onderhevig geweest aan werkgelegenheidsverlies, maar deze gaat sterk toenemen volgens meerjarige trendanalyses van onder andere het UWV. De groep in de leeftijdscategorie 45-65 heeft in tijden van economische laagconjunctuur grotere moeite met het vinden van (nieuw) werk. Dit geldt ook voor jongeren met weinig werkervaring. Dat zien we dan ook terug in de werkloosheidscijfers. De instroom voor werkzoekenden met afstand tot de arbeidsmarkt en mensen met een arbeidsbeperking is sowieso moeilijk.

In 2014 en 2015 nam het aantal ontstane vacatures in de regio toe. Het aantal WW-uitkeringen is in 2015 met 2,3% afgenomen - het UWV verwacht dat dit aantal de komende jaren verder daalt³. Na jarenlange daling stijgt in 2015 en 2016 in Haaglanden het aantal banen van werknemers (voltijd en deeltijd) met bijna 1% per jaar.

¹ 2013, LISA Vestigingenregister

² 2016, Rijswijk in Cijfers

³ Uit Highlights Regio in Beeld 2015, Arbeidsmarktregio Haaglanden van het UWV

Tussen 2008 en 2013 is de winkel- en kantorenleegstand in Rijswijk fors toegenomen. Waar de kantorenleegstand inmiddels lijkt te zijn gestabiliseerd - en zelfs afneemt als gevolg van ingebruikname door de markt, sloop en transformatie - neemt de winkelleegstand juist fors toe.

- Landelijk ligt het leegstandscijfer voor detailhandel rond de 9,5%.
- In Rijswijk als geheel is de winkelleegstand gestegen tot boven de 20%.
- Voor winkelcentrum In de Bogaard is sinds 2010 het aantal bezoekers met circa 30% gedaald. De leegstand is opgelopen tot 33% (per maart '16). De regionale functie die In de Bogaard bezat, is substantieel afgenomen. Ook in de omgeving van het winkelgebied is sprake van een hoge structurele kantorenleegstand van circa 50%.
- Voor Oud Rijswijk speelt naast de huidige leegstand (10%) ook de opvolgingsproblematiek waarmee een substantieel aantal middenstanders in het gebied kampt. De winkelleegstand in enkele buurt- en wijkwinkelcentra is dusdanig structureel dat het bestaansrecht van deze centra als lokale winkelvoorziening in het geding is.

Figuur 8 - Winkelbezoekers en leegstand

Rijswijk heeft een structureel overaanbod aan vierkante meters winkels en kantoren. Van de grote kantorenvoorraad (900.000m² bvo) staat ongeveer 25% leeg. Bovendien is een substantieel deel van het kantoor- en winkelvastgoed verouderd en incurant. Het lokale bestaande aanbod sluit steeds minder goed aan bij de huidige en toekomstige vraag. Die vraag - vanuit ondernemers en investeerders - richt zich op duurzame en kwalitatief hoogwaardige winkel- en werkruimte, gelokaliseerd in levendige gebieden waarin functiemenging en verkleuring naar andere functies uitdrukkelijk zijn gewenst.

Voor het versterken van de Rijswijkse economie biedt de regio kansen. Rijswijk ligt midden in deze metropoolregio, in de buurt van topuniversiteiten en hogescholen, en is uitstekend bereikbaar. De metropool is een gebied van 2,3 miljoen inwoners en ruim 200.000 bedrijven. Dit zijn voordelen die bedrijven zeer waarderen als ze op zoek zijn naar een vestigingslocatie.

Het rapport van de Organisatie van Economische Ontwikkeling (OESO) van februari 2016 constateert dat de metropoolregio het in vergelijking met andere regio's minder goed doet - de economie en de arbeidsmarkt profiteren onvoldoende mee van het agglomeratievoordeel. Er is een noodzaak tot intensievere en betere regionale samenwerking. Volgens het rapport liggen er gezamenlijke kansen om de economische positie van de regio te verbeteren, door: betere metropolitane verbindingen, economische en technologische vernieuwing, toonaangevende duurzaamheid en aantrekkingskracht met stedelijke en landschappelijke kwaliteit (meer aantrekkelijke woonmilieus om met name hoogopgeleiden aan te trekken).

7 Iedereen bouwt mee aan Rijswijk

Keuzes maken en uitvoeren is niet alleen een taak van de overheid of bestuurders. Er is steeds meer ruimte voor eigen initiatief en samenwerking tussen inwoners, maatschappelijke organisaties en bedrijven. De overheid stimuleert dit en treedt op als een partij die initiatieven mogelijk maakt door partijen aan elkaar te verbinden, van kennis te voorzien of te financieren. Zo heeft iedereen een eigen rol om onze stad te versterken en ontwikkelen.

De Stadsvisie plaatst voor drie pijlers de stip op de horizon. Het is een richting die we samen met de stad hebben bepaald. Hieraan ligt inmiddels een aantal gemaakte keuzes ten grondslag. Maar voor veel onderwerpen en situaties zullen we in de komende jaren pas keuzes maken, wanneer duidelijker is hoe een bepaald trend zich ontwikkelt of zich bijzondere kansen voordoen. Het is geen blauwdruk, maar een dynamische visie. Op sommige momenten maken we die keuzes als individu en op andere momenten samen met anderen. De Stadsvisie biedt voor iedereen die voor een keuze staat inspiratie en richting.

Zo gaat dit proces verder en daar doet iedereen aan mee. Dat is geen keuze, dat gebeurt vanzelf door simpelweg in Rijswijk te zijn. Iedereen bepaalt wel zelf zijn eigen bijdrage. Daarbij geldt dat iedereen in staat is om, gedreven vanuit zijn eigen identiteit, rol en verantwoordelijkheid, te bouwen aan onze stad.

7.1 Rollen en verantwoordelijkheden verschuiven

Mensen organiseren meer zelfstandig hun leven

De manier waarop mensen hun leven organiseren verandert. Daarmee verandert ook de bijdrage van inwoners aan de samenleving. Mensen zijn steeds beter geïnformeerd, in hoge mate verbonden met elkaar en nemen meer initiatieven. Daardoor zijn ze meer in staat zelf hun leven te organiseren. Dat geldt op alle gebieden. Nieuwe technologieën ondersteunen die zelfstandigheid en samenwerking. Inwoners zijn minder afhankelijk geworden van instituties om hun werk, woning, huishouding of vrije tijd vorm te geven. Het is de kunst om dat zelforganiserend vermogen ook in te zetten voor collectieve belangen en maatschappelijke uitdagingen, zoals energiebesparing en zorg. De kracht van zelfsturing en organisatie wordt ingezet voor elkaar. Daar wordt iedere Rijswijker beter van.

Bedrijven leveren een grotere bijdrage aan de leefomgeving en toegang tot werk voor iedereen

Veel bedrijven zijn overtuigd van het belang van zaken als energiebesparing en het verminderen van schadelijke uitstoot en afval. Veel bedrijven investeren ook in de gemeenschap met sociale projecten of om de openbare ruimte te verfraaien. Dat draagt ook bij aan het succes van het bedrijf. Rijswijk kent daar mooie voorbeelden van. De rol van bedrijven, instellingen en organisaties bij het ontwikkelen van de stad is groot.

Bedrijven kunnen door het aanleggen van meer groen en water de effecten van klimaatverandering zoals hittestress tegen gaan. Of de regionale arbeidsmarkt stimuleren door het aanbieden van werk- en stageplekken aan studenten en werkzoekenden van het hoogste tot het laagste niveau. Zo zijn er meer voorbeelden te geven waar bedrijven en organisaties een belangrijke rol kunnen gaan vervullen om onze Stadsvisie te realiseren.

Maatschappelijke organisaties transformeren naar vraaggerichte dienstverleners

Maatschappelijke organisaties zijn in Nederland altijd van groot belang geweest. Voor deze organisaties geldt deels hetzelfde als voor de overheid: hun relatie met inwoners verandert doordat inwoners meer zelf doen en hogere eisen stellen. Inwoners verwachten een andere service die meer is toegespitst op de individuele behoeften en die flexibel toegankelijk is. Maatschappelijke organisaties zijn meestal georganiseerd rondom een collectief belang of maatschappelijke uitdaging.

De manier waarop deze uitdagingen worden aangepakt, zal veranderen. De organisaties zullen in hoog tempo nieuwe technologische innovaties adopteren, andere diensten in andere vormen leveren, meer samenwerken met inwoners en nieuwe bronnen van financiering vinden. Andere organisaties zullen vanuit hun dagelijkse activiteiten juist meer een maatschappelijke impact krijgen. Bijvoorbeeld energiemaatschappijen die een belangrijke rol kunnen spelen in het verbinden van inwoners rondom lokale energievraagstukken of wensen. Op die manier spelen deze bedrijven niet alleen een rol in de economie en het bevorderen van een gezonde leefomgeving, maar stimuleren zij ook de sociale cohesie.

De overheid participeert als partner in het oplossen van collectieve vraagstukken

De rol van de overheid verandert ook. Omdat veel inwoners beter in staat zijn zelfstandig hun leven te organiseren, kan de overheid een andere en vaak kleinere rol spelen. Een andere aanleiding voor verandering is het feit dat sommige maatschappelijke vraagstukken zo duur of complex geworden zijn, dat de overheid niet als enige verantwoordelijk kán zijn voor het oplossen ervan. Daarnaast ontwikkelt de overheid zich als organisatie ook op natuurlijke wijze, zoals iedere andere onderneming of organisatie. In het verleden werd met name gestuurd vanuit strakke beleidskaders. Daarna lag de aandacht op prestaties en efficiency. Inmiddels is de overheid veranderd in een partner die vooral samenwerking stimuleert en faciliteert in onze netwerksamenleving.

Vaak neemt de overheid nu nog het initiatief en probeert ze inwoners, bedrijven en organisaties te betrekken bij het eigen bestuurlijk handelen. Dit stimuleert de participatie van burgers. De overheid haalt de verschillende belangen breed uit de samenleving op en geeft ze een plek in beleid of besluiten. Daarbij wordt het algemeen belang altijd goed afgewogen. Uitgangspunt voor de gemeente is dat alle belanghebbenden een vergelijkbare plek en rol krijgen.

In de toekomst ligt het initiatief veel meer bij inwoners, bedrijven en organisaties. Het is dan aan hen om de overheid te betrekken. Van de overheid en het openbaar bestuur zal gevraagd worden om hun kernkwaliteiten in te zetten bij het realiseren van het maatschappelijk initiatief: democratische legitimatie, regelkaders ontwikkelen, rechtmatigheid en rechtvaardigheid waarborgen voor iedereen. Voor initiatieven van inwoners, ondernemingen of instellingen op gebieden waar de gemeenteraad en het college van burgemeester en wethouders kracht bij willen zetten, kan de overheid ondersteunen, onder meer bij het vinden van financiële middelen of door het bieden van subsidietrajecten.

Om dit te bereiken zal de gemeente als organisatie met haar maatschappelijke partners op zoek moeten naar nieuwe verhoudingen. Dat proces is niet gericht op verbetering van de zaken zoals ze al gaan, maar op transformatie van de eigen identiteit en partnerschappen. Die transformatie geldt dus ook voor de partners, bijvoorbeeld de maatschappelijke instellingen en inwoners in het sociaal domein. De rol van consumenten van overheidsprestaties verandert naar co-creators van zorg en ondersteuningsproducten. Als de overheid zijn rol wil transformeren, dan vergt dat een permanente oriëntatie op wat er in de samenleving gaande is, om steeds op zoek te gaan en te ervaren op welke nieuwe en slimme manieren de overheid zijn bijdrage kan leveren. Hierbij benut de overheid de kracht, kennis en ervaring van inwoners, ondernemers en instellingen voor het gezamenlijk oplossen van maatschappelijke problemen.

“Iedereen is in staat om, gedreven vanuit zijn eigen identiteit, rol en verantwoordelijkheid, te bouwen aan onze stad. De Stadsvisie biedt voor iedereen die voor een keuze staat inspiratie en richting.”

7.2 Agenda van de stad

Uit de Stadsvisie 2030 volgt een aantal keuzes. Dat zijn geen voorgenomen coalitiebesluiten of concrete projecten, maar een aantal lijnen waarlangs beleid, initiatieven en maatregelen ontwikkeld kunnen worden. Samen vormen ze de dynamische werkagenda voor en van de stad, die wij in samenspraak met betrokken partijen verder uitwerken. Hieronder staan de keuzes uit de drie domeinen nog een keer op een rij.

Betrokken inwoners pakken kansen	
Doelen	Acties
Versterken eigen verantwoordelijkheid, eigen regie en inzet van eigen kracht	Initiatieven van inwoners stimuleren
	Sociaal beleid richt zich op innovatieve manieren waarop inwoners zich organiseren
	Ondersteunen van bewoners met lage inkomens, en hen helpen hun leven zelf te organiseren en onafhankelijk te worden van directe zorg en uitkeringen
	Gezondheid bevorderen
	(Informeel) zorg en maatschappelijke ondersteuning wijkgericht organiseren om mensen zo lang mogelijk in hun eigen kracht te houden
Sociale cohesie bevorderen	Stimuleren van werkgelegenheid
	Inzetten op initiatieven die sociale cohesie bevorderen
	Er worden initiatieven genomen om begrip tussen verschillende bevolkingsgroepen te vergroten
	Scheidingen tussen wijken worden doorbroken door meer verbindingen
Gevarieerde bevolkingssamenstelling	Openbare ruimtes aantrekkelijker inrichten met ruimte voor verblijven en ontmoeten
	Opbouwen van een evenwichtige bevolking in leeftijden, achtergronden en inkomensniveaus door de realisatie van woonmilieus
	Eenzijdige wijken veranderen door bouwen andere woningtypen

Groene buitenplaats voor stedelijk wonen	
<u>Doelen</u>	Acties
Gevarieerde bevolkingssamenstelling	Opbouwen van een evenwichtige bevolking in leeftijden, achtergronden en inkomensniveaus door de realisatie van verschillende woonmilieus
Faciliteren bevolkingsgroei met behoud van parken en groene zones	<p>Eenzijdige wijken veranderen door bouwen andere woningtypen</p> <p>Gevarieerder maken van het woningaanbod om starters en jonge gezinnen aan te trekken</p> <p>Experimenteren met nieuwe creatieve woonvormen voor jong en oud</p> <p>Realiseren van nieuwbouwlocaties RijswijkBuiten en Eikelenburg</p> <p>Woningbouw vindt plaats in gebieden die al bebouwd of in ontwikkeling zijn</p> <p>Transformeren van leegstaande bedrijven en kantoorpanden naar woningen</p> <p>De stadsassen die In de Bogaard, het Stationskwartier en de randen van de Plaspoelpolder met elkaar verbinden, worden ontwikkeld tot moderne stedelijke gebieden.</p>
Aantrekkelijke woonmilieus realiseren	<p>Lommerrijke wijken versterken</p> <p>Behouden van het authentieke karakter van het historische, toeristische en recreatieve deel van Oud Rijswijk</p> <p>Vervangen van de verouderde woningen in de naoorlogse wijken voor nieuwbouw of duurzaam gerenoveerde woningen</p>
Groene longen van de stad	<p>Realiseren van herkenbare iconen op zichtlocaties ter versterking van het profiel van Rijswijk</p> <p>Groen en water inzetten tegen hittestress en wateroverlast</p> <p>Groen en water op creatieve manieren integreren in stedelijke gebied</p> <p>Meer investeren in de kwaliteit van groen: meer kleur en variëteit</p>
Verbindingen met en in de stad	<p>De wijken van Rijswijk zijn alle goed bereikbaar met openbaar vervoer</p> <p>Verbindingen met andere steden en regionale functies zoals vliegveld verbeteren</p> <p>Openbare ruimtes aantrekkelijker inrichten met ruimte voor verblijven en ontmoeten</p> <p>Scheidingen tussen wijken worden doorbroken door meer verbindingen</p> <p>Realiseren van meer veilige, comfortabele fietsvoorzieningen</p> <p>Breed palet aan vrijetijdsbestedingsmogelijkheden</p>

Innovatieve katalysator van de regionale economie	
<p><u>Doelen</u></p> <p>Behouden en aantrekken van bedrijvigheid/verbeteren van het vestigingsklimaat</p>	<p>Acties</p> <p>In de Bogaard transformeren tot een levendig winkel-, woon en verblijfsgebied</p> <p>Transformatie van de Plaspoelpolder naar een aantrekkelijk toekomstbestendig werk-, woon- en verblijfsgebied</p> <p>Omvormen van het station tot een hoogwaardig OV-knooppunt met een intercity-station. Inrichten van het stationsgebied tot een aantrekkelijke omgeving met meer bedrijvigheid, groen en kleinschalige ontmoetingsplekken</p> <p>Inzetten op het aantrekken van hoogopgeleiden en ondernemende mensen</p> <p>Regionale economische profilering, complementair/aansluitend op de profilering van de omliggende gemeenten (inzetten op innovatie en techbedrijven)</p> <p>Verbindingen met andere steden en regionale functies zoals vliegveld verbeteren</p> <p>Bieden van een klantvriendelijke dienstverlening en een betrokken en makkelijk benaderbaar bestuur</p> <p>Aantrekkelijke woonmilieus die gekenmerkt wordt door variëteit en afwisseling voor werkgevers en werknemers</p> <p>De cultuurhistorische kwaliteit van Oud Rijswijk versterken</p> <p>Alle wijken van Rijswijk zijn goed bereikbaar met openbaar vervoer</p> <p>Openbare ruimtes aantrekkelijker inrichten met ruimte voor verblijven en ontmoeten</p>
<p>Stimuleren van werkgelegenheid en arbeidsparticipatie</p>	<p>Acquisitie van bedrijven die voldoende aansluiten bij de kwantiteit en kwaliteiten van de lokale beroepsbevolking, en daarmee ook voldoende lokale banen realiseren</p> <p>Regionale arbeidsmarkt als uitgangspunt nemen met oog voor werkgelegenheidsontwikkelingen, die aansluiten bij de behoefte van de beroepsbevolking</p> <p>Inzetten op passend opleidingsaanbod en verbetering instroming op de arbeidsmarkt</p>

Profilering	
<u>Doel</u>	Acties
Herkenbare profilering in de regio	Communicatie en marketingstrategie opstellen voor profiel van Rijswijk op basis van stadsvisie
	Realiseren van herkenbare iconen op zichtlocaties ter versterking van het profiel van Rijswijk
	Economische profilering: aansluiten bij de regionale economische profilering, complementair aan de profilering van de omliggende gemeenten (inzetten op innovatie en techbedrijven)
	Gebiedsprofilering van onder meer RijswijkBuiten, Plaspoelpolder, In de Bogaard, Oud Rijswijk op basis van doelstelling en doelgroepen

Bijlage I - Samen met de stad: proces

Rijswijk wil een breed gedragen stadsvisie die vóór en dóór de Rijswijkse inwoners, organisaties en bedrijven is gemaakt. Het is daarom belangrijk dat zoveel mogelijk mensen meedenken en meedoen.

Op zaterdag 27 juni 2015 is het ontwikkelproces van de Stadsvisie Rijswijk2030 gestart. In de Broodfabriek dachten ruim 270 deelnemers (inwoners, organisaties, bedrijven) met elkaar na over de toekomst van Rijswijk. In deze eerste, verkennende fase wilden we achterhalen 'waar Rijswijk staat'. Wat zijn de sterke en zwakke kanten van Rijswijk? Waar liggen kansen en bedreigingen? Daarnaast hebben we ideeën en suggesties verzameld voor verdere uitwerking.

Op deze succesvolle dag waren relatief weinig jongeren aanwezig. Daarom hebben we op 12 september tijdens het Strandwalfestival zo'n 120 Rijswijkers tussen de 15 en 40 jaar geïnterviewd. Acht jongeren interviewden aan de hand van een korte vragenlijst jongeren en jongvolwassenen over hun ideeën over (de toekomst van) Rijswijk.

Ook de inbreng van onze eigen interne experts en de opbrengsten van de (deel)thema-bijeenkomsten van Zorg en Welzijn, Kunst en Cultuur, Wonen, de Plaspoelpolder en In de Bogaard e.o. en het Wilhelminapark bleken waardevol.

Op de stadsbijeenkomst in juni volgde een expertavond op 27 oktober. De experts hielpen ons bij het vinden van de rode draad uit alle informatie. Zij gaven vanuit hun expertise advies over de richtingen waarin Rijswijk zich kan bewegen.

Alle informatie bij elkaar heeft geleid tot een zogenoemde rode draad voor de toekomst. Deze rode draad is besproken in de raad van 19 januari 2016. Vervolgens hebben ongeveer 125 deelnemers gediscussieerd over deze tussenstand tijdens acht kleinschalige bijeenkomsten op diverse plekken in Rijswijk. Nog veel meer mensen hebben hun mening gegeven via de stellingen op het online platform www.rijswijk2030.nl.

Het online platform is de verzamelplek van alle informatie over de stadsvisie en de verschillende deelthema's. Inwoners, ondernemers en organisaties kunnen hier informatie vinden over bijeenkomsten, ideeën delen en reageren op de opbrengsten.

De concept-Stadsvisie is, na akkoord door het college, nogmaals voorgelegd aan de stad. Iedereen heeft nog een laatste keer kunnen reageren vóór de raad zich uitspreekt over de Stadsvisie.

Bijlage II – Wat de stad vindt: opbrengsten

Hierna geven we een samenvatting van de opbrengsten van de bijeenkomsten van de Stadsvisie en de reacties op het online platform rijswijk2030.nl.

Naast deze stadsvisiebijeenkomsten zijn er ook themabijeenkomsten gehouden. Voor het volledige overzicht van de opbrengsten van de verschillende bijeenkomsten, de enquêtes en de inbreng van de externe experts en de reacties op de stellingen verwijzen wij u graag naar het online platform: www.rijswijk2030.nl.

Veel Rijswijkers benoemen als sterke kanten van Rijswijk: het groen, de centrale ligging, de bereikbaarheid, de sociale samenhang en de voorzieningen. Jonge Rijswijkers voegen daaraan gezelligheid en rust toe, met name in het oude dorp.

Als kansen voor Rijswijk worden het meest genoemd: het aanpakken van leegstand, het aantrekkelijk maken van winkelen en het aantrekken en behouden van meer jonge inwoners. In het verlengde daarvan wensen jonge Rijswijkers meer uitgaansgelegenheden, meer speelplekken voor kinderen, meer winkels en levendigheid bij In de Bogaard.

Als bedreigingen worden met name gezien annexatie, het verdwijnen van sociale samenhang en de leegstand van winkels en kantoren. Jonge Rijswijkers willen dat Rijswijk het dorpse karakter behoudt, en niet te stads wordt. Zij zien vergrijzing als een bedreiging.

Als zwakten werden vooral aangemerkt: de kloof tussen inwoners (bijvoorbeeld: autochtoon en allochtoon, arm en rijk), het onderhoudsniveau in Rijswijk, het saaie imago en de uitstraling van Rijswijk. Parkeergebrek wordt door jongeren als een van de grootste zwaktes genoemd. Ook bestempelen ze Rijswijk als saai, met weinig uitgaansgelegenheden.

Alle informatie bij elkaar heeft geleid tot een zogenoemde rode draad voor de toekomst. We hebben deze rode draad voorgelegd aan de stad via ons platform en diverse bijeenkomsten. Veel inwoners zijn van mening dat Rijswijk wel mag inspelen op de verwachte bevolkingsgroei maar niet te veel moet groeien en zeker niet ten koste van het groen. De geplande woningbouw in RijswijkBuiten en eventuele omzetten van kantoren naar woningen is voor velen de grens. Graag ziet men vooral betaalbare grondgebonden woningen en woonconcepten voor gezinnen en alleenstaanden, zowel jong als oud. Dus aansturen op een gezonde samenstelling van de bevolking door alle leeftijdsgroepen een woonplek te bieden. De naoorlogse wijken moeten hun karakter behouden met een levendige, groene omgeving. Tegelijkertijd ligt er een opgave om deze wijken te verduurzamen.

Het groen dat er nu is, moet worden versterkt en als historisch handelsmerk gebruikt. De parkenzone en de landgoederenzone mogen intensiever worden benut voor recreatie en natuurwaarden. Bloemenzones en gemeenschappelijke tuinen maken Rijswijk in de toekomst nog groener. Bewoners helpen mee aan de verzorging van de buitenruimte.

Veel inwoners vinden de aanpak van leegstand belangrijk. Voor de winkelcentra In de Bogaard en Oud Rijswijk noemt men goedkopere parkeeroplossingen, meer groen, aantrekkelijke ontmoetingsplekken, een bioscoop, meer terrasjes en uitgaansgelegenheden in de avond.

Inzet voor de Plaspoelpolder is transformatie naar een modern werk- en verblijfsgebied. Over de exacte aanpak zijn de meningen verdeeld. Veel mensen pleiten voor functiemenging, waarmee we meer mogelijkheden en levendigheid creëren. Men ziet oplossingen voor leegstand door lege gebouwen te gebruiken voor betaalbare jongeren-/studentenwoningen, kleine studio's of kantoren. Ook het uitvergroten van de functies sport en groen zijn genoemd. Daarbij geven mensen aan dat deze verandering zorgvuldig moet gebeuren. Zo moet de Plaspoelpolder bijvoorbeeld niet gaan concurreren met In de Bogaard. Anderen geven aan dat we bij functiemenging moeten opletten dat toekomstige ontwikkelingen mogelijk blijven.

Het idee om Rijswijk kleurrijker en levendiger te maken spreekt veel mensen aan. Deze ontwikkeling moet aansluiten bij het karakter van Rijswijk. Geopperd werd om bestaande pleinen en parken beter te gebruiken en een actief en uitnodigend kunst- en cultuurbeleid te voeren. Levendigheid betekent ook een betrokken omgeving, waarbij inwoners, bedrijven en de gemeente samenwerken. Inwoners pleiten voor meer maatschappelijke activiteiten voor jong en oud. De gemeente faciliteert hierbij initiatieven en stimuleert daarmee de sociale samenhang.

Over duurzame manieren van vervoer verschillen de meningen. Sommigen geven de voorkeur aan verbetermaatregelen voor fiets en openbaar vervoer, terwijl anderen juist pleiten voor verbetermaatregelen voor auto's.

Bijlage III - Trends en ontwikkelingen

Algemene trends

Er wordt veel onderzoek gedaan naar ontwikkelingen die mogelijk van invloed kunnen zijn op gemeenten. Zo onderscheidt het ministerie van Binnenlandse Zaken maar liefst 21 toekomsttrends waar gemeenten mee te maken hebben (zie figuur X). Deze ontwikkelingen hebben een eigen impact op Rijswijk, die samenhangt met Rijswijks identiteit Rijswijk. Wie woont er in Rijswijk? Welke bedrijven zijn er gevestigd? Hoe is Rijswijk geografisch gelegen? Op basis daarvan zien we tien trends die een grote impact op Rijswijk zullen hebben.

Figuur 9 - 21 Trends Gemeenten van de Toekomst

Demografisch	Economisch	Sociaal	Technologisch	Ecologisch	Politiek
<ul style="list-style-type: none"> Groen en grijs: minder jongeren en meer senioren Cultureel divers: nieuwe burgers uit diverse landen Kleinere huishoudens: meer alleenstaanden en nieuwe woonvormen Tweedeling leefstijlen: toename verschil in leefstijl en gezondheid Regionalisering: groei en krimp in stad en land 	<ul style="list-style-type: none"> Veranderende arbeidsmarkt: minder vacatures en meer flexibel werken Minder rijk: afname inkomen en vermogen Globalisering: meer invloed van buitenaf 	<ul style="list-style-type: none"> Langer thuis: zorg dichtbij en integraal Voorkomen: van curatief naar preventief Op maat: ieder mens is uniek Connectiviteit: meer verbonden en meer transparantie 	<ul style="list-style-type: none"> Smart living: toename technologie thuis Digitale burger: digitalisering dienstverlening en meer persoonlijk data verkeer 	<ul style="list-style-type: none"> Groen en duurzaam: verduurzaming leefomgeving 	<ul style="list-style-type: none"> Politieke verschuivingen: verschuiving verantwoordelijkheden in politiek landschap Hand op de knip: minder inkomsten en hogere uitgaven Versnippering: meer diversiteit in politiek landschap Regionale netwerken: meer samenwerken in regio's Doe het zelf: minder overheid, meer burger

Drijvende krachten achter de ontwikkeling van Rijswijk

De mondiale en landelijke trends en ontwikkelingen hebben een impact op Rijswijk. Ze zijn hieronder vertaald naar tien drijvende krachten die de ontwikkeling van Rijswijk de komende vijftien jaren zeker gaan beïnvloeden.

Zeer sterke groei van de bevolking

Rijswijk groeit. En fors. De groei komt vooral doordat veel mensen in Rijswijk willen wonen. De trek naar de Randstad zet onverminderd door. Niet iedereen kan of wil wonen in de grote stadscentra. En wonen in Rijswijk biedt veel waarde. Er is een fijn leefklimaat met betaalbare huizen in een groene omgeving. Je werk is dichtbij, en met de auto of het OV ben je ook snel bij een restaurant of theater in een van de grote stadscentra.

De bevolking groeit ook door een toename van mensen uit andere landen. Ze komen hierheen om verschillende redenen. Ze komen hier werken voor een grote internationale organisatie. Of ze zijn gevlucht uit hun eigen land. Deze mensen vinden een woonplaats verspreid over de Randstad.

Uit prognoses van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) blijkt dat de gemeente Rijswijk kan groeien van circa 48.000 inwoners nu naar circa 65.000 inwoners in 2040. In huishoudens betekent dit een groei van ongeveer 25.000 naar bijna 35.000. Deze groei zou vragen om een uitbreiding van het aantal woningen met 8.000 - 10.000. De woningbouwplanning van 2015 geeft aan dat tot 2030

naar verwachting ca. 4.900 woningen gebouwd zullen worden. Rijswijk heeft (fysieke) ruimte voor ongeveer 5.000 à 6.000 woningen. Als de groei van de bevolking zich volgens de prognose ontwikkelt, en Rijswijk deze groei wil faciliteren, dan moeten er meer woningen worden gerealiseerd. Dit zal deels door verdichting moeten plaats vinden, zeker als we het groen willen behouden. Nieuwe woningen zullen we dus moeten bouwen in winkelcentra, kantoorterreinen en bestaande woongebieden. Dat is meteen een oplossing voor veel leegstand en een aanleiding voor het verhogen van de woonkwaliteit.

Als we deze groei niet faciliteren, ontstaan er verschillende problemen. Huizen worden duur en de kans is groot dat we meer grote stadsproblemen krijgen. Er is nog een andere belangrijke reden. Als er niet voldoende goede woningen zijn, dan zullen bedrijven er ook niet snel voor kiezen om zich in Rijswijk te vestigen. Werkgelegenheid is belangrijk. Zodat inwoners zelf geld kunnen verdienen en er genoeg inkomsten zijn waardoor we onze welvaart en zorg op peil kunnen houden.

Link naar bevolkingsontwikkeling per gemeente:

http://geoservice.pbl.nl/website/flexviewer_embedded/flexviewer/index.html?config=cfg/NL/MXD/PEARL2013_Bevolkingontwikkeling_per_gemeente.xml

Rijswijkers worden ouder

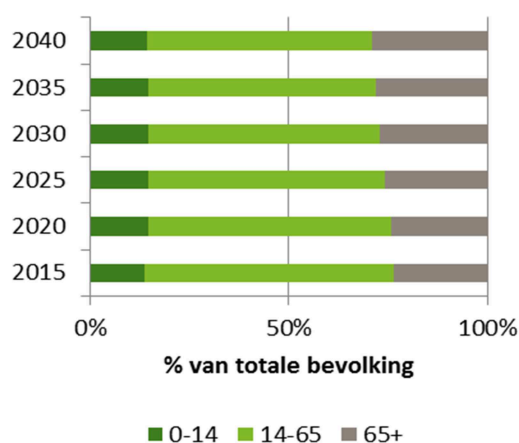
In Rijswijk wonen gemiddeld meer ouderen dan in de meeste andere gemeentes. Mensen worden ouder door betere zorg en levensomstandigheden. Voor Rijswijk is de verwachting dat het aantal ouderenhuishoudens groeit van 6.000 in 2015 naar 12.000 in 2040 met een verdubbeling van het aantal mensen ouder dan 75.

Ouderen blijven ook langer zelfstandig wonen. Daarom zullen woningen moeten worden aangepast of worden bijgebouwd. Voorzieningen als een supermarkt of gezondheidscentrum moeten dan eigenlijk ook in de buurt zijn. Misschien is dat niet haalbaar bij een zwakke economische groei. Andere initiatieven zullen dan ontstaan die we nu nog niet kennen.

De vraag is ook welke rol technologische innovatie zal gaan spelen in de inrichting van het dagelijks leven en zelfstandige zorg van ouderen. Bijvoorbeeld voor het onderhoud van een sociaal netwerk in de buurt. Zo'n netwerk is belangrijk omdat het je actief houdt en je contact hebt met mensen die iets voor je kunnen doen. Om een gemixte buurt te krijgen met ouderen en jongere groepen, zullen er verschillende soorten woningen in een wijk of een gebouw moeten zijn.

Het is goed als mensen van alle leeftijden in Rijswijk wonen. Als meer mensen ouder worden, moeten er ook meer jonge mensen in Rijswijk bij komen voor een evenwichtige bevolkingssamenstelling. Dit leidt tot meer levendigheid en interactie tussen bewoners. Deze jongere bewoners komen vooral van buiten. De bevolking groeit de komende jaren fors. Daardoor zal er in alle gevallen wel een instroom zijn, maar de kwaliteit van en het soort woningen en openbare ruimtes zullen bepalen hoe die instroom er daadwerkelijk uitziet.

Figuur 10 - Leeftijdsopbouw Rijswijk 2015 en 2014 (Bron: Rijswijk in cijfers)

Verschillen tussen Rijswijkers worden groter

Rijswijk is een stad van grote verschillen. Dat zie je ook terug in de inwoners. Alle inkomensgroepen en opleidingsniveaus zijn vertegenwoordigd. Ook ligt de afkomst van veel Rijswijkers in een ander land. Een aantal ontwikkelingen bevordert de scheiding tussen deze groepen.

Zo wordt het verschil tussen inkomens groter. Dat heeft te maken met goedkopere productiekosten in het buitenland, een toestroom van mensen die voor een lager loon willen werken of door automatisering. Maar ook doordat er meer mensen zelfstandig werken. Gemiddeld verdient deze groep 30% minder dan mensen met een vaste baan. Deskundigen voorspellen een groei van het aantal lage inkomens én het aantal hoge inkomens. De middeninkomens stijgen minder hard. Dat levert dus een scheiding op.

Leefstijl en gezondheid zijn afhankelijk van het inkomensniveau. Mensen met een lager inkomen voelen zich vaker minder gezond, hebben vaker langdurige beperkingen of een chronische aandoening. Mensen met een hoger inkomen leven gezonder en daardoor ook langer. Omdat in Rijswijk relatief veel mensen wonen met een laag inkomen én een groep met een hoog inkomen, voltrekt deze tweedeling zich ook in onze gemeente. Dat is slecht voor de maatschappelijke samenhang in Rijswijk.

In combinatie met de verwachte sterke bevolkingsgroei is het steeds minder waarschijnlijk dat mensen met een andere achtergrond, verschillend inkomen of andere levensstijl met elkaar omgaan in bijvoorbeeld verenigingen of buurtinitiatieven. Bij de inrichting van de stad kan Rijswijk sturen op het verkleinen van de verschillen en stimuleren dat mensen oog voor elkaar blijven houden. Als er verschillende woningen beschikbaar zijn in een wijk, dan zullen er ook verschillende groepen mensen gaan wonen. Rijswijk kent nu wijken met veel van dezelfde, vaak goedkope, woningen. Hierdoor ontstaat een eenzijdige bevolkingsopbouw. Dat werkt remmend op de leefbaarheid en de aantrekkingskracht.

Tabel 1 - Omvang inkomens doelgroepen in Rijswijk in 2015 (Bron: CBS RIO)

Inkomensdoelgroep	Aantal huishoudens nu	Aantal huishoudens 2030
Lage inkomens (doelgroep voor gereguleerde huur) (< € 34.911)	11.800	13.800
<i>Huurtoeslaggerechtigden</i>	7.900	
<i>Niet Huurtoeslaggerechtigden</i>	3.900	
Middeninkomens (€ 34.911 - € 43.000)	3.800	4.800
Hoge inkomens (> € 43.000)	10.300	14.300

Versterking regionale samenwerking door de metropoolregio

De wereldwijde trek naar steden is ook in Nederland duidelijk te zien. Waar gebieden aan de randen van ons land te maken hebben met krimp, is de verwachting dat Rijswijk het meest van alle gemeentes van Nederland zou kunnen groeien. Deze beweging van mensen staat in wisselwerking met de vestiging van bedrijven in stedelijke gebieden. Ze vestigen zich er omdat er veel potentiële werknemers zijn en mensen gaan er wonen omdat ze er kunnen werken. Met de grote steden, goede bereikbaarheid, aantrekkelijke woonmogelijkheden, culturele voorzieningen en recreatiemogelijkheden is onze 'metropoolregio' zeer aantrekkelijk.

Rijswijk ligt midden in deze metropoolregio, in de buurt van topuniversiteiten en hogescholen en is uitstekend bereikbaar. De metropool is een gebied van 2,3 miljoen inwoners en ruim 200.000 bedrijven. Dat zijn voordelen die bedrijven zeer waarderen als ze op zoek zijn naar een locatie om zich te vestigen. De aanwezigheid van andere organisaties en levendigheid zijn ook belangrijke factoren.

In het rapport van de Organisatie van Economische Ontwikkeling (OESO) van februari 2016 wordt geconstateerd dat de metropoolregio in vergelijking met andere regio's het minder goed doet en de economie en de arbeidsmarkt onvoldoende mee profiteren van het agglomeratievoordeel.

Er is een noodzaak tot intensievere en betere regionale samenwerking. De economische positie van de regio kan onder meer verbeteren door: betere metropolitane verbindingen, economische en technologische vernieuwing, toonaangevende duurzaamheid en aantrekkingskracht met stedelijke en landschappelijke kwaliteit (meer aantrekkelijke woonmilieus om met name hoogopgeleiden aan te trekken).

De gemeentes rondom Rotterdam en Den Haag stemmen hun openbaar vervoer op elkaar af. Ze leggen steeds meer fysieke verbindingen tussen woon- en werkgebieden. Die integratie gebeurt ook steeds meer voor de economische bedrijvigheid. Gemeentes zullen meer doen om bijvoorbeeld universiteiten en bedrijven van verschillende sectoren met elkaar te laten samenwerken. In deze ontwikkelingen doet Rijswijk volop mee, samen met Den Haag, Rotterdam en 21 andere gemeentes.

Economieën regionaliseren op grootstedelijk niveau (metropoolregio). Het optimaal verzilveren van agglomeratievoordelen vergt een functionele integratie van de economische regio. Dit vraagt om integraal beleid en profilering op metropoolniveau. Rijswijk kan hier het meest van profiteren door haar lokale economisch beleid in lijn te brengen met deze ontwikkeling. Dat kan het best door de mogelijkheden in Rijswijk en zijn uitdagingen te combineren. Er zullen meer gezinnen en

hoogopgeleiden naar onze regio komen. Rijswijk kan deze verwelkomen. Dan zal er moeten worden geïnvesteerd in meer openbaar vervoer, de uitstraling van het station en leefomgeving.

Bedrijvigheid in Rijswijk verandert

De verwachting is dat de komende vijftien jaar onze economie niet explosief zal groeien. Dit heeft een impact op de bedrijvigheid binnen Rijswijk. Die bedrijvigheid is binnen onze gemeente heel divers. Er zijn grote internationale organisaties gevestigd, maar er zijn ook veel kleinere bedrijven en detailhandel. Een aantal grote werkgevers is weggegaan uit Rijswijk. Steeds meer winkels staan leeg.

Door de economische crisis en de flexibilisering van de arbeidsmarktverhoudingen is het aantal zelfstandigen flink gegroeid. Bij een lage economische groei is het goed denkbaar dat deze trend zich voortzet.

Rijswijk zal hard moeten werken om aantrekkelijk te blijven in vergelijking met omliggende gemeenten. De leegstand van winkels en kantoren maakt Rijswijk minder aantrekkelijk, maar biedt tegelijkertijd ook kansen. Delft en Den Haag investeren in hun aantrekkingskracht voor innovatieve en technologische bedrijven. Rijswijk kan hiervan profiteren.

De inwoners van onze regio zijn heel mobiel. Je kan makkelijk in Den Haag wonen en in Rijswijk werken. De mensen die in Rijswijk wonen en werken zijn relatief oud en laag opgeleid. Ook voor deze groep is het belangrijk dat bedrijven zich in onze gemeente vestigen. Daar hebben bijvoorbeeld schoonmaakbedrijven en cateraars baat bij. In 2030 is een groot deel van deze groep inwoners gepensioneerd. De vraag is welke mensen Rijswijk in de toekomst kan aantrekken om hier te komen wonen en werken.

De arbeidsmarkt verandert. De economische situatie van de afgelopen jaren en toenemende individualisering hebben er toe geleid dat er meer mensen zelfstandig werken. Dat is niet voor iedereen een oplossing. De werkloosheid stijgt ook. Nieuwe technologie heeft daar ook invloed op. Veel banen verdwijnen door automatisering of innovatieve technologie. Met name werk en processen in de bouw, logistiek, verkoop, productie maar ook administratieve dienstverlening zullen naar verwachting in grote mate worden geautomatiseerd en gerobotiseerd. Maar dit levert ook weer banen op. Andere banen, zoals installateur van elektrische laadpalen of ontwikkelaar van robotica voor de zorg.

Nieuwe technologieën hebben invloed op veel aspecten van het leven in Rijswijk

Nieuwe technologieën hebben niet alleen invloed op de bedrijvigheid in Rijswijk en hoe deze zich organiseert, maar ook op de manier waarop we winkelen, met elkaar omgaan, onze vrije tijd besteden en hoe we voor elkaar zorgen. De impact is dus enorm groot en dat zie je ook dagelijks om je heen. Meer mensen kopen hun spullen online. Er zijn meer laadpalen voor elektrische auto's. Sociale verbanden vinden steeds vaker plaats via social media.

Het is moeilijk te voorspellen welke gevolgen dit voor Rijswijk heeft, maar het is wel een zekerheid dat nieuwe technologieën ook steeds meer bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Een Rijswijks voorbeeld is het besparen van energie en het gebruik van groene energie. Dat gebeurt nu in RijswijkBuiten met nieuwe technologieën. Maar ook voor ouderen die langer thuis blijven wonen, biedt technologie een uitkomst. De Europese Commissie voorspelt een tekort aan werknemers in de zorg. Door een zwakke economische groei kunnen we de groeiende vraag naar zorg minder makkelijk betalen. Daar biedt nieuwe technologie een oplossing. Technische

voorzieningen in huis, ook wel domotica genoemd, helpen ouderen en hulpbehoevenden langer zelfstandig te wonen. Online verbindingen helpen verzorgers met meer mensen contact te hebben en zorg op maat te kunnen bieden. Voor Rijswijk, waar veel ouderen wonen, is dit dus een belangrijke ontwikkeling.

Zie ook: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Health_in_the_European_Union_%E2%80%93_facts_and_figures

Mensen organiseren zich in andere verbanden

Mensen die ertoe in staat zijn, maken steeds meer zelfstandig keuzes, onafhankelijk van anderen. Dat heeft effect op hoe we met elkaar omgaan of samenwonen, en hoe we onze vrije tijd besteden. Meer mensen zijn in staat hun leven in hoge mate zelfstandig te organiseren. Ze willen zelf hun huis bouwen, energie opwekken, zorg regelen, of onderwijs voor hun kinderen organiseren. Doordat we steeds meer informatie online vinden en kennis via sociale media met elkaar kunnen delen, zijn we ook in staat zelfstandig te handelen en zijn we kritischer op wat ons door anderen wordt opgelegd. Dit vraagt om andere ondersteuning en diensten van de overheid, in wisselwerking met een versoering van het overheidsaanbod. Door zwakke economische groei en stijgende kosten voor bijvoorbeeld zorg, kan de overheid niet meer alles doen.

In het organiseren van ons leven slaan we ook nieuwe verbanden of doen traditionele verbanden weer hun intrede. Zo zijn er inwoners die zich verenigen in een energiecoöperatie waar ze samen energie opwekken en delen. Of zelfstandigen die in een samenwerkingsverband zitten waar ze elkaar opleiden of zelf hun zorg regelen. Dit geeft een nieuwe impuls aan de kracht van de maatschappij. Het samenwerken wordt makkelijker, omdat verbindingen met elkaar leggen steeds makkelijker wordt. In de Groenraad zitten bijvoorbeeld actieve inwoners die actief in hun eigen wijk groene initiatieven uitvoeren en anderen hierover adviseren. De verwachting is dat dit soort initiatieven steeds vaker zullen ontstaan.

Makkelijk in contact met anderen kunnen zijn, is vooral ook terug te zien in onze vrije tijd. En dat bindt alle verschillende bevolkingsgroepen en inkomensniveaus in Rijswijk: iedereen gebruikt sociale media! Dat is een kans om de sociale cohesie in de stad te bevorderen. De online communities lijken de offline contacten in buurten te versterken. Ze ondersteunen verenigingen, sportclubs en buurtinitiatieven van de straatbarbecue tot buurtwachten.

Vraag naar andere woningen in Rijswijk groeit

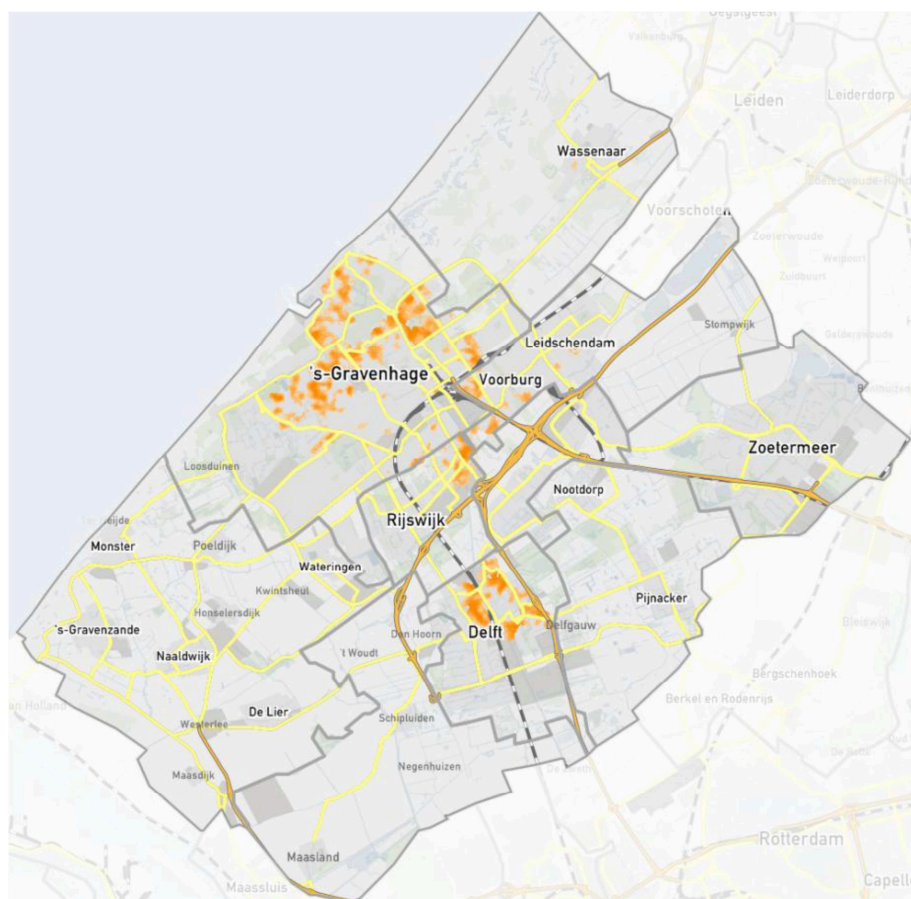
In Rijswijk is de landelijke trend van de vraag naar andere woonvormen goed te zien. Er is behoefte aan stedelijk wonen, mooi ruim wonen in het groen. De grootste vraag in de toekomst is gericht op kleinere huishoudens. Er zijn namelijk meer inwoners die alleen wonen en er komen meer ouderen bij die zelfstandig blijven wonen.

Mensen die alleen of met kinderen wonen, willen in een leefomgeving wonen waar je actief kunt zijn. Kinderen kunnen op straat spelen en volwassenen kunnen sporten, winkelen of elkaar ontmoeten in koffiebars. In combinatie met individualisering is er een behoefte aan verschillende woningen, woonvormen en gevarieerde wijken. Voor Rijswijk betreft dit een gevraagde groei van stedelijke milieus van 17 naar 24% in 2024.

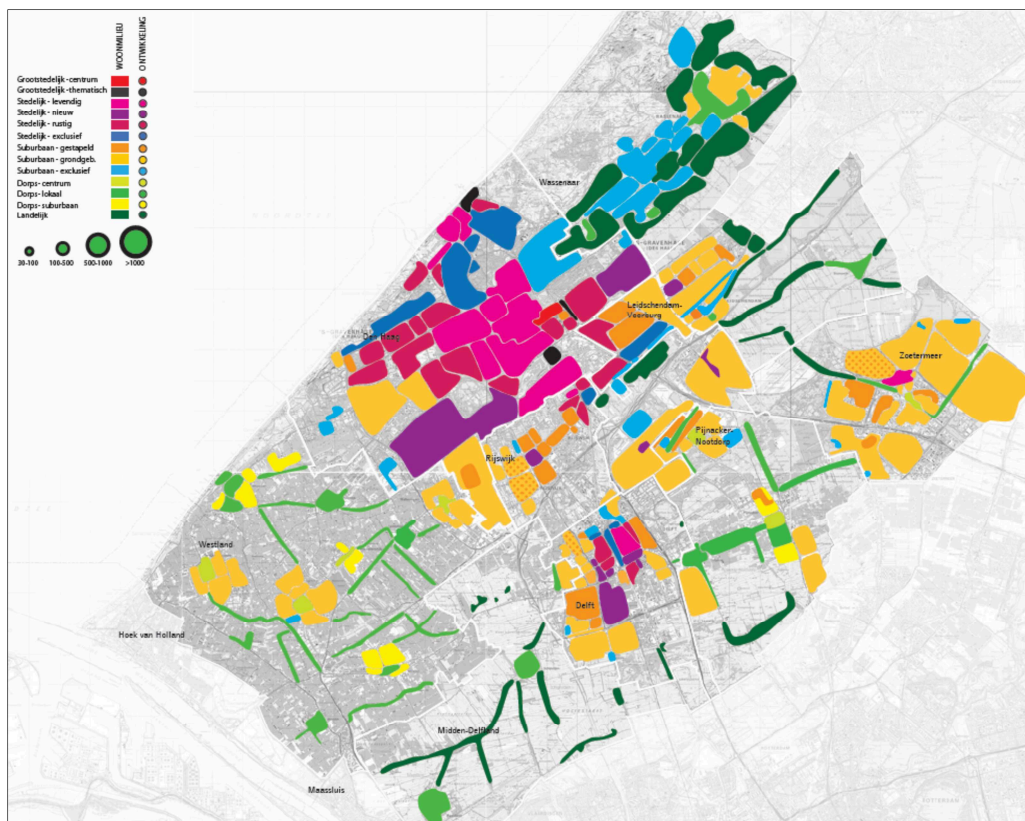

Ouderen die zelfstandig blijven wonen, hebben zorg nodig, voorzieningen in de buurt en woningen zonder veel obstakels. We zullen een groot deel van de Rijswijkse woningen hierop moeten aanpassen of vernieuwen.

Figuur 11 - Kaart rustige gelegen milieus (Bron: Grote Woontest Haaglanden 2013)

Figuur 12 - De Woonmilieus van de Regio Haaglanden in kaart

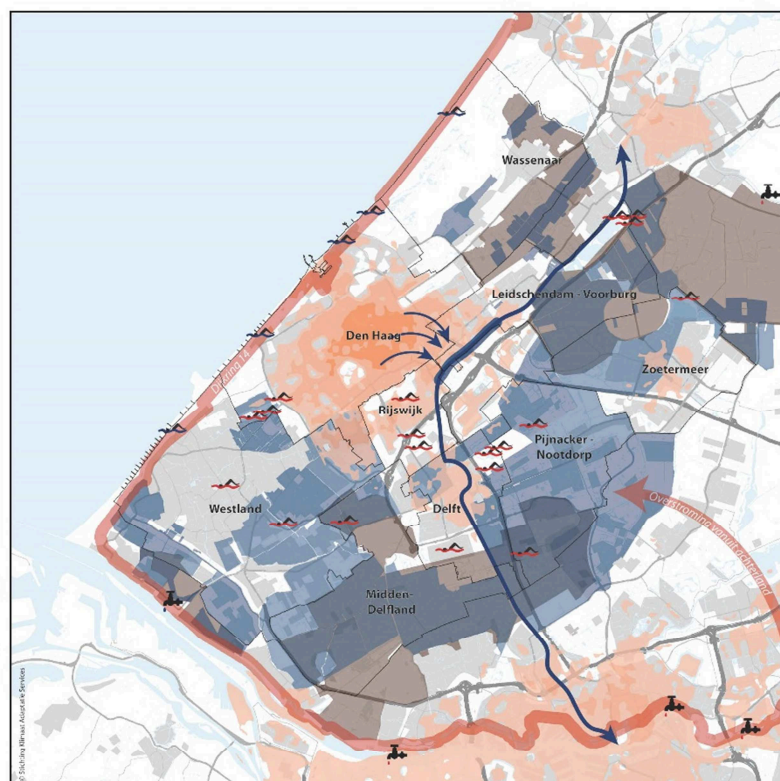

Klimaatverandering: ook een directe impact op Rijswijk

Ons klimaat verandert. De temperatuur loopt op. De zomers worden warmer en de winters natter. Dat heeft direct invloed op het leefklimaat in Rijswijk. In steden blijft de warmte in de zomer namelijk langer hangen dan in buitengebieden. Vooral 's nachts houdt de stad warmte vast. Omdat het lichaam de hoge temperatuur en luchtvochtigheid niet meer aan kan, raken mensen letterlijk oververhit. Dat wordt ook wel hittestress genoemd. Vooral kinderen en ouderen hebben hier last van. Maar we kunnen er ook iets aan doen. Door de aanleg van groen en water en het creëren van wind kan dit worden verminderd. Dat zijn maatregelen die inspelen op de gevolgen van klimaatverandering. Een voorbeeld van hoe we ons aanpassen. Rijswijk kan ook bijdragen aan het afremmen van de klimaatverandering. Door minder energie en 'schone' energie te gebruiken. Dat willen ook steeds meer mensen zelf dus dat kunnen we samen in de stad regelen. Een groter aantal laadpalen met speciale parkeervakken stimuleert het gebruik van elektrische auto's. Sneller en fijner openbaar vervoer biedt een sterk alternatief voor de auto. En in woningen en bedrijven kunnen we het energieverbruik verminderen. In Rijswijk staan veel woningen uit de jaren '50. Deze moeten duurzaam worden gerenoveerd of worden vervangen door nieuwe woningen. Nieuwe woningen en kantoren moeten vanzelfsprekend de nieuwste technieken toepassen in energiegebruik. Daar is RijswijkBuiten met de energienul-woningen een goed voorbeeld van en zelfs toonaangevend voor de rest van Nederland. Uniek Rijswijk!

- Interactieve klimaatatlas: <http://www.climateadaptationservices.com/nl/regio-haaglanden-atlas>
- <http://www.rijswijkbuiten.nl/duurzaam/>

Figuur 13 - Klimaat Kwetsbaarhedenkaart Haaglanden

Klimaat kwetsbaarhedenkaart Haaglanden

Kans op hittestress

Hittestress komt voor bij een periode van uitzonderlijk warm weer en wordt versterkt door het hitte-in-de-stad of urban heat island effect (UHI). Het UHI effect is het fenomeen dat de temperatuur in een stedelijk gebied gemiddeld hoger is dan in het omliggende landelijk gebied. Door het UHI worden problemen tijdens hittegolven, zoals hittestress, verergerd. Het effect treedt met name 's nachts op als de warmte in de stad wordt vastgehouden en de stad omhoogwaaiende kan afkoelen. De kaart toont de gebieden die kwetsbaar zijn voor het opvreden van hittestress.

Kans op wateroverlast

Klimaatverandering leidt tot een toename van de intensiteit van piekbuien. Of deze toename intensiteit ook daadwerkelijk leidt tot meer wateroverlast hangt vooral af van lokale factoren en maatregelen. De kaart toont die gebieden die op basis van NBW toetsing kwetsbaar zijn voor het opvreden van wateroverlast. Afwatering van de stedelijk gebied van Den Haag naar de Vliet zorg er bovendien voor dat deze watergang kwetsbaar is.

Kans op bodemdaling

Met name veengebieden zijn door oxidatie kwetsbaar voor bodemdaling. Dit is een autonoom proces dat wel versterkt wordt door klimaatverandering. Het zorgt er bovendien voor dat deze gebieden gevoelig worden voor het opvreden van andere klimaatfactoren zoals wateroverlast en overstroming.

Kans op overstroming

Klimaatverandering kan op diverse manieren het risico op overstromingen vergroten. Ten eerste door zeespiegelstijging: hogere waterstanden vergroten de kans op dijkdoorbraken en vergroten het landoppervlak dat binnen het bereik van een (tijdelijk extreem hoge) waterstand valt. Door veranderde neerslagpatronen en toename van korstondige, maar extreme neerslag neemt het risico op overstroming van rivieren toe. Ook opstuiving door harde wind vergroot de kans op een overstroming. Voor de dijkring die Haaglanden beschermt. Legen het buitenwaar geldt een overschrijdingsfrequentie van 1/10.000. Het op orde houden van deze veiligheidsnorm is een opgave binnen het Deltaprogramma.

Kans op blauwalg

Hogere temperaturen leiden tot een grotere vraag naar openlucht recreatie en zwembaden. Een hogere luchttemperatuur en verhoogde instraling kunnen namelijk leiden tot een hogere watertemperatuur waardoor de kans op blauwalgproblematiek toeneemt. Piekbuien kunnen daarnaast leiden tot stijgende stikstof- en fosfaatconcentraties in het oppervlaktewater door uitspoeling en oppervlaktewater afstroming. Dit kan algenbloei verder stimuleren.

Kans op zoetwatertekort

Bij een lage rivierwaterafvoer en een stijgende zeespiegel kan zout zeewater makkelijker stroomopwaarts komen waardoor het chloride gehalte in het oppervlaktewater toeneemt. Inlaatpunten kunnen dan onbruikbaar raken, waardoor een zoetwatertekort kan ontstaan.

De Klimaat Kwetsbaarhedenkaart brengt uitdrukkelijk de belangrijkste effecten in beeld. Meer informatie en details te vinden in de interactieve KlimaatEffectivator van de Rijswijk Haaglanden

In een stedelijke verdichting wordt het Rijswijkse groen van grotere waarde

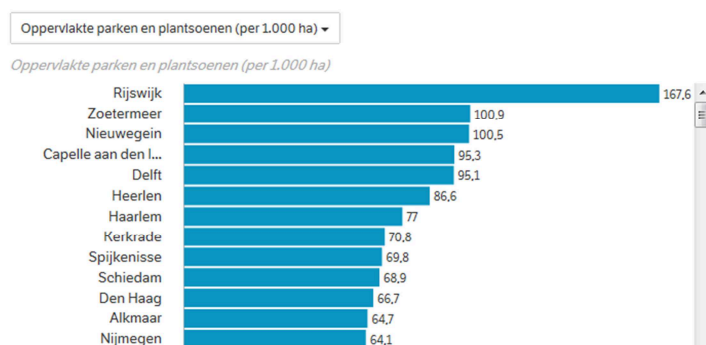
Rijswijk heeft meer groen binnen zijn grenzen dan andere gemeentes. Het groene karakter van Rijswijk wordt bepaald door de landgoederenzone en de stadsparkzone en groene aders van de stad. Maar het groen kan onder druk komen te staan. De bevolking groeit in Rijswijk als in geen enkele andere gemeente. De vraag naar woningen is hiermee groot. De metropoolregio wil meer bedrijven aantrekken en hun werknemers beter faciliteren met meer wegen en meer verbindingen in het openbaar vervoer.

Tegelijkertijd is er een grotere waardering voor groen. Mensen worden meer milieubewust, investeren meer in bijvoorbeeld groene energie en komen tot rust in een natuurlijke omgeving. Daarnaast ondersteunt een prettige, groene, veilige en leefbare woonomgeving de betrokkenheid en sociale cohesie in de buurt. Wanneer de leefomgeving een prettige verblijfplaats biedt, stimuleert dit

spontane ontmoetingen tussen buurtbewoners die noodzakelijk zijn om sociale cohesie te creëren. Wanneer ouderen zich veilig voelen in hun buurt, bevordert dit hun zelfredzaamheid. Lokale burgerinitiatieven op het gebied van duurzaamheid blijken regelmatig een goede basis om ook andere zaken, zoals bijvoorbeeld zorg, met elkaar te organiseren.

Het groen in Rijswijk wordt zeer gewaardeerd door de bewoners. Ze willen dit graag behouden en versterken. Het is ook een punt waarmee Rijswijk zich in de metropoolregio kan onderscheiden. Het Rijswijks groen als waarde voor de stad, de metropoolregio en hun inwoners stijgt de komende jaren flink.

Figuur 14 - Oppervlakte parken en plantsoenen

Bron: <http://www.nrc.nl/nieuws/2015/04/08/waarom-ij-echt-in-amsterdam-bussum-of-ja-echt-waddinxveen-wil-wonen>

Bijlage IV - Hoe het zou kunnen gaan: vier toekomstbeelden

Scenario's voor Rijswijk 2030

Introductie

Om ons meer bewust te zijn van de impact van trends en om in staat te zijn scherpere keuzes te maken bij het ontwerpen van de stadsvisie, is op verzoek van de raad *scenarioplanning* aan het proces toegevoegd. Deze beproefde methode schetst extreme beelden van hoe Rijswijk er in de toekomst uit zou kunnen zien. Het is zeer onwaarschijnlijk dat Rijswijk er in 2030 werkelijk zo uitziet, zodat het lijkt alsof je weinig aan scenarioplanning hebt. Maar doordat je in een scenario verschillende trends met elkaar combineert en toepast op verschillende domeinen als ruimtelijke inrichting, economie en sociaal domein, krijg je een beter beeld van de totale impact van trends en onzekerheden waar je als overheid en maatschappij mee te maken krijgt. Dat maakt het mogelijk meer bewust - en dus gedegen - tot besluiten te komen.

De Gemeenten van de Toekomst, een programma van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, gebruikt ook scenarioplanning en heeft daar een goede website over:

www.gemeentenvandetoekomst.nl

Ontwikkelen van nieuw beleid of toetsen van bestaande keuzes

Het uitwerken van scenario's geeft een beter inzicht in de gevolgen van trends en ontwikkelingen. De scenario's zelf kunnen ook worden ingezet om beleid te ontwikkelen. Er zijn twee manieren:

1. *strategische keuzes maken op basis van een gewenst beeld dat is ontstaan uit het bespreken van de scenario's*

Aan de hand van de toekomstbeelden die in de scenario's zijn geschetst, kan een discussie worden gevoerd over wat een wenselijk beeld is en wat niet. Omdat de scenario's extreem geformuleerd zijn, valt de keuze meestal niet op één scenario. Vaak worden elementen uit verschillende scenario's gecombineerd tot een droombeeld, een stip aan de horizon. De vraag is dan wat er allemaal moet gebeuren om dat droombeeld te bereiken in vergelijking met de huidige situatie. Voor de Stadsvisie hebben de scenario's geleid tot een aantal inzichten en overwegingen die zijn meegenomen in het aanscherpen en richting geven van de eerste conclusies over de Stadsvisie en de stadsgesprekken.

2. *het toetsen van al gemaakte keuzes in de verschillende scenario's*

Strategische keuzes die al gemaakt zijn, zoals huidig of voorgenomen beleid kunnen worden getoetst aan de hand van de scenario's. Het is een denkoefening. Voor ieder scenario wordt doordacht welk effect de reeds gemaakte beleidskeuzes zouden hebben in die specifieke, soms extreme, omstandigheden. Werkt het beleid ook onder die omstandigheden? Waar kan het mis gaan en moet op gelet worden? Op welke trends zijn de beleidskeuzes gemaakt en op welke verschillende manieren kunnen deze trends zich ontwikkelen? In welke gevallen moet het beleid gewijzigd worden? Een voorbeeld zijn de (landelijke) beleidskeuzes in de zorg. Deze zijn gebaseerd op de verwachting dat mensen meer voor elkaar willen doen. Maar op basis van een groeiende bevolking, een groter wordend verschil tussen inkomens én bevolkingsgroepen in combinatie met een zwakke economische ontwikkeling, is het ook mogelijk dat mensen juist minder voor elkaar willen doen. De vraag in scenarioplanning is dan: hoe kan het beleid worden aangepast als die omstandigheden zich daadwerkelijk voordoen. Voor de Stadsvisie zijn overwegingen uit de scenario's meegenomen bij het dóór-

ontwikkelen van de ambities die recent al waren geformuleerd op de domeinen wonen en zorg.

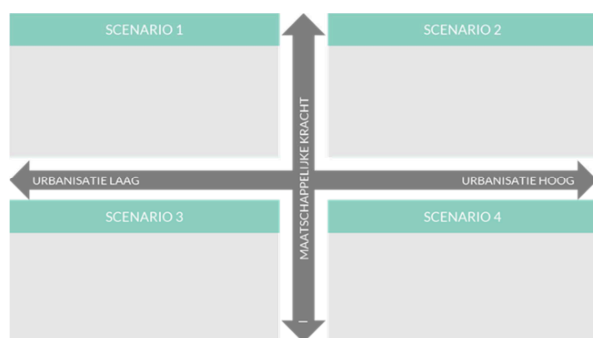
Proces

Vanaf de start van de Stadsvisie zijn trends en ontwikkelingen in kaart gebracht die mogelijk een impact hebben op Rijswijk. Dat is gebeurd door vele inwoners, maatschappelijke organisaties en bedrijven die het afgelopen jaar hebben meegedacht en door ambtenaren, het college en de raad. Een bronnenlijst voor rapporten en websites is te vinden als bijlage bij dit document.

Al deze ontwikkelingen zijn in twee werksessies met ambtenaren met verschillende expertises en achtergronden nog eens goed geanalyseerd. Ze hebben voor iedere ontwikkeling op basis van hun kennis en ervaring proberen in te schatten hoe groot de impact zou kunnen zijn op Rijswijk. De andere vraag die ze probeerden te beantwoorden is hoe nauwkeurig elke trend valt te voorspellen. Een sterke groei van de bevolking heeft bijvoorbeeld een enorme impact op Rijswijk en het is nagenoeg zeker dat deze trend zich zal voltrekken. Ook voor technologische ontwikkeling is het zeker dat die in alle gebieden van ons leven zal doorwerken, maar het is lastig te voorspellen wanneer welke innovaties effect zullen hebben. Op basis van deze analyse zijn tien drijvende krachten geformuleerd waarvan we redelijk zeker kunnen zeggen dat ze de ontwikkeling van Rijswijk de komende vijftien jaar sterk zullen beïnvloeden (zie bijlage III).

Vervolgens hebben dezelfde ambtenaren vier scenario's ontwikkeld op basis van de extreme uitkomst van twee thema's: de mate van urbanisatie van Rijswijk en de maatschappelijke kracht van de stad. Hierin komt een aantal trends en drijvende krachten samen. Het is onzeker welk effect deze ontwikkelingen in combinatie met elkaar zullen hebben. Scenarioanalyse geeft daarin meer inzicht door de twee thema's langs twee assen met elkaar te confronteren.

Figuur 15 - Vier scenario's die bepaald worden door twee assen

Urbanisatie

Urbanisatie betekent verstedelijking en is in de scenarioanalyse opgebouwd uit verschillende onderdelen. Het belangrijkste aspect van de verstedelijking is de manier waarop de ruimte is vormgegeven. In wat voor een soort huizen wonen mensen en hoe dicht op elkaar? Hoe zijn de groenvoorzieningen georganiseerd? Waar zijn de winkelgebieden, waar staan kantoren en vooral: hoeveel zijn er dat? Het antwoord op deze vragen wordt bepaald door de situatie in een aantal andere beleidsterreinen zoals economie en samenleving. Welke economische bedrijvigheid zit er in Rijswijk en op welke manier is die verspreid of geconcentreerd? Wat blijft er over van de detailhandel en wat voor een bedrijven zitten in de Plaspoelpolder? Hoeveel mensen willen hier komen wonen en wat zijn hun behoeften? Welke voorzieningen zijn nodig, van sportcentra tot horeca en culturele uitgaansgelegenheden?

Welke richting de urbanisatie van Rijswijk opgaat, is onzeker. Dat is sterk afhankelijk van een aantal trends zoals de stijgende groei van de bevolking, de behoeften aan woningen die dat meebrengt en de ontwikkeling van de economie.

De mate van urbanisatie en de manier waarop Rijswijk er op dit gebied uitziet in 2030 worden niet alleen bepaald door trends, maar vooral ook hoe Rijswijk hierop anticipeert. Een investering in hoogbouwflats met allemaal dezelfde appartementen trekt bijvoorbeeld een andere bevolking aan dan gevarieerde laagbouw woningen en heeft een ander effect op de samenstelling van de bevolking van de stad.

Feit is dat urbanisatie een belangrijk thema voor Rijswijk is. De gemeente ligt in het hart van de metropoolregio. De aantrekkingskracht van de grote steden en de druk die op deze steden komt te staan, heeft inherent invloed op Rijswijk. Maar voor veel Rijswijkers is het niet vanzelfsprekend dat dit direct moet leiden tot de bouw van meer woningen in de stadskernen en investeringen in de ontwikkeling van de Plaspoelpolder. Veel mensen vinden het al druk genoeg in Rijswijk en pleiten voor laagbouw of meer groen. Daarom zijn de twee uitersten van urbanisatie als een van de twee dimensies genomen voor de scenarioanalyse.

De uitersten van deze as zijn in de scenario's vertaald naar de stellingen 'Rijswijk urbaniseert niet mee' en 'Rijswijk urbaniseert volledig mee'.

Maatschappelijke kracht

Maatschappelijke kracht staat voor de mate waarin de maatschappij zichzelf kan organiseren en oplossingen kan regelen voor de individuele en collectieve behoeftes van zijn stakeholders. Zijn ouderen bijvoorbeeld in staat hun eigen mantelzorg te regelen? Zijn sociale verbanden zoals verenigingen en buurtinitiatieven toereikend om een actief sociaal leven te stimuleren en eenzaamheid van alleenstaanden tegen te gaan? Investeren bedrijven in maatschappelijke initiatieven en in de leefomgeving?

Een aantal beleidsmaatregelen zoals in de Wet Maatschappelijke Ondersteuning gaat uit van de zelfredzaamheid van onze inwoners. Ook wordt door de terugtrekkende overheid verwacht dat inwoners van de participatiesamenleving met behulp van burgerkracht veel meer zaken oppakken. De vraag is of deze aanname terecht is. In de scenarioanalyse wordt op basis van de identiteit van Rijswijk gekeken hoe dit onder verschillende omstandigheden zou kunnen uitpakken. In de scenario's is over verschillende vragen nagedacht:

- Hoe organiseren inwoners en bedrijven zich in de toekomst? Hoe ziet dat eruit voor Rijswijk?
- Investeren Rijswijkse bedrijven in maatschappelijke initiatieven en collectieve belangen zoals energiebesparing, terugdringen fijnstof, bevorderen veiligheid?
- Zijn maatschappelijke instellingen zelfstandig genoeg om los van (of naast?) een beleidsbepalende en betalende overheid te opereren? Zijn ze in staat vrijwilligers aan zich te binden om aan de behoeften van hun doelgroepen te kunnen voldoen? Zijn er veel burgerinitiatieven en rondom welke thema's of activiteiten worden deze georganiseerd?
- Wat zijn de randvoorwaarden voor de antwoorden op bovenstaande vragen? Zijn die randvoorwaarden in Rijswijk aanwezig?

De uitersten van de 'maatschappelijk as' zijn vertaald naar de stellingen 'Rijswijkers kunnen hun samenleving uitstekend zelf organiseren' en 'Rijswijkers zijn niet in staat zelf de samenleving te organiseren'.

Vier extreme beelden van Rijswijk in de toekomst

Scenario 1: GroenTechWijck

Rijswijk urbaniseert niet mee en Rijswijkers kunnen hun samenleving uitstekend zelf organiseren

Rijswijk heeft ervoor gekozen een halt toe te roepen aan de verstedelijking die in de rest van de metropoolregio volop doorzet. Het bij de Rijswijkers zo geliefde dorpse karakter is als ideaalbeeld toegepast op de bouw van nieuwe woningen voor gezinnen en kleinschalige appartementencomplexen voor alleenstaanden. Daarvoor is het merendeel van de naoorlogse flats gesloopt. Maar het dorpse karakter is niet ouderwets! De nieuwste technieken zijn toegepast om duurzaam te wonen en er rijden meer auto's op elektriciteit dan op benzine. Inwoners verenigen zich niet meer in de harmonie of toneelvereniging, maar in verbanden die hun dagelijks leven ondersteunen zoals de energievoerderscoöperatie.

Figuur 16 - GroenTechWijck

Welgestelde bewoners organiseren zich in nieuwe verbanden en zorgen voor elkaar

De inwoners kunnen zich uitstekend zelf organiseren. Ze zijn vaak hoogopgeleid en wonen in ruime woningen die ze vaak ook zelf ontworpen hebben. Hele straten hebben samen geïnvesteerd in zonnecellen en groene daken.

Inwoners hebben zich aangesloten op de warmterotonde die vanuit de havens van Rotterdam en het Westland warmte levert aan de regio. Daarnaast hebben inwoners op basis van een heldere *business case* gezamenlijk geïnvesteerd in energiealternatieven. De leverancier van wie ze vroeger energie kregen, betalen ze nu voor het verzorgen van de infrastructuur voor het delen van stroom. De stroom die over is, wordt verkocht. De winst geven de bewoners aan goede doelen die gericht zijn op armoedebestrijding. Of er worden extra bomen van geplant of beveiligingscamera's opgehangen.

Er zijn namelijk helaas regelmatig inbraken door criminele bendes uit de omliggende steden. Die kunnen de sterke groei van de bevolking en huishoudens met lage inkomens niet aan. Maar in dit scenario is dat geen probleem! Bewoners zorgen voor hun eigen veiligheid. Met een buurt-app houdt iedereen elkaar op de hoogte van verdachte zaken in de buurt. Sommige wijken hebben een eigen burgerwacht georganiseerd. Andere huren collectief een beveiligingsbedrijf in dat patrouilleert. Er is een direct lijntje met de politie. Die is altijd snel ter plaatse. Zo is het veilig wonen in Rijswijk!

Alle retail is online en midden- en klein bedrijven werken naast internationale organisaties

De economie in de metropoolregio is niet hard gegroeid. Er zit nog wel een aantal succesvolle middelgrote bedrijven in de Plaspoelpolder, naast enkele grote internationale organisaties. Inwoners werken hier, maar vaker elders. De retailwinkels zijn nagenoeg verdwenen. Rijswijkers kopen al hun boodschappen en benodigdheden online. Niet thuis zijn voor ontvangst van pakketjes is geen probleem. Een vrijwilliger in de buurt neemt alles in ontvangst. Dat is trouwens steeds minder nodig want sommige diensten leveren hun producten al met een drone tot aan de achterdeur. En sommige bewoners hebben een heel goede 3D-printer. Die stellen ze tegen een kleine betaling ter beschikking voor de bureaus die hier hun bestellingen kunnen downloaden en laten printen.

Het winkelcentrum in de Bogaard is grondig verbouwd. Er is een modern appartementencomplex met zwembad, daktuin en fitnesscentrum voor alleenstaande bewoners gebouwd. Inwoners zijn gepensioneerd die in een luxe omgeving kleiner willen wonen en *young professionals* die buiten Rijswijk werken. Beiden genieten enorm van hun rust in Rijswijk.

Overheid faciliteert inwoners in het zelf organiseren van hun leven

Omdat inwoners in hoge mate in staat zijn hun collectieve belangen zoals energie, zorg en veiligheid in kleinschalige samenwerkingen te organiseren, hoeft de overheid minder te doen. Inwoners zijn mondiger en verwachten minder van de overheid. De overheid faciliteert verbinding tussen samenwerkingsprojecten, verspreidt best practices in de stad en coördineert de ruimtelijke inpassing van de wensen van de bewoners. Het aantal inwoners is niet gestegen en de economische bedrijvigheid concentreert zich in de Plaspoelpolder. De belastinginkomsten zijn daarmee ook niet veel gestegen. Investerings in openbare ruimte zoals parken komen altijd tot stand door cofinanciering van bewoners en bedrijven.

Kenmerken GroenTechWijk

Economie	Ruimte	Samenleving
<ul style="list-style-type: none"> • Werken buiten Rijswijk • Retail is nagenoeg verdwenen • 'hoog segment' MKB en internationale organisaties in de Plaspoelpolder • Inwoners met een goed inkomen: hoogopgeleiden, 	<ul style="list-style-type: none"> • Laagbouw: zelfgebouwde eengezinswoningen, luxe appartementencomplexen voor alleenstaanden • Rustige wegen door (zelfrijdende) elektrische auto's en kleinschalig openbaar vervoer 	<ul style="list-style-type: none"> • Iedereen is welkom om in Rijswijk te wonen • Maar huizen zijn duur, want gewild en uniek in vergelijking met metropool • Relatief oudere bevolking in hogere inkomensgroepen, te duur voor starters op

<p>young professionals, ondernemers, mensen met een stevig pensioen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bedrijven investeren in maatschappelijke in initiatieven 	<ul style="list-style-type: none"> • Plannen voor overkluizing A4 voor groene zone en verbinding • Veel bomen en groen: genieten van de natuur, maar ook minder hittestress • Minder openbare ruimtes, meer particuliere ruimtes • Minder scholen door minder jonge kinderen 	<p>woning- en banenmarkt</p> <ul style="list-style-type: none"> • Huishoudens met lage inkomens worden verdrongen • Mensen kennen elkaar en helpen elkaar • Minder verenigingen, maar meer verbanden om collectieve belangen te organiseren als veiligheid, energie, vervoer, onderwijs • Zorg wordt particulier geregeld of onderling in wijkgerichte samenwerkingsverbanden
--	--	---

Impact van drijvende krachten en onzekerheden: overwegingen n.a.v. scenario

- Kiezen voor gevarieerde laagbouw is vanwege de kosten vooral voordelig voor hogere inkomens. Dit contrasteert met de behoeften van een groot deel van de huidige bevolking in Rijswijk. Dit gaat ook in tegen de trend dat het aantal ouderen en huishoudens met relatief lagere inkomens stijgt. Wat is het alternatief dat hen geboden wordt?
- Een keuze voor vooral laagbouw en ruim wonen (en dus sloop van de kleinere woningen en sociale woningbouw) gaat in tegen de algemene trend dat meer mensen en bedrijven zich in de metropoolregio zullen vestigen. Als deze mensen zich niet in Rijswijk kunnen vestigen simpelweg omdat er geen woningen zijn, zal de druk op de omliggende gebieden extra oplopen. Lage inkomens trekken veelal naar de steden met goedkope huisvesting waardoor de grootstedelijke problemen enorm zullen toenemen. Bestuurlijke verhoudingen komen onder druk te staan. De problemen worden misschien zo groot dat vanuit de rijksoverheid het niet langer meer houdbaar wordt geacht dat Rijswijk een zelfstandige gemeente blijft met een ruimtelijk beleid dat in hoge mate afwijkt en nodig is in de rest van de regio.
- Mensen worden zelfstandiger en mondiger en eisen het recht om eigen keuzes te maken voor de inrichting van hun leven. Dat hoeft echter niet te betekenen dat de sociale cohesie uit de samenleving verdwijnt. In dit scenario komt deze vooral voort uit nieuwe verbanden die zijn ontstaan uit de wil en noodzaak om gemeenschappelijke belangen onderling te organiseren. Sociale cohesie is niet gebaseerd op het ouderwetse dorpse model van verenigingen, koffieuurtjes in het buurthuis gericht op alleen 'ontmoeting'. Innovatief sociaal beleid zou zich kunnen richten op het faciliteren van het organiseren van (kleinschalige) gezamenlijke belangen.
- De vraag is wat in de toekomst de belangrijkste criteria zijn voor een gunstig vestigingsklimaat voor bedrijven. Mogelijk wordt innovatief en ruim wonen in een groene omgeving steeds belangrijker in een metropoolregio die meer verstedelijkt. Dat is in dit scenario een onderscheidend punt voor Rijswijk.

Scenario 2: SamenSterkStad

Rijswijk urbaniseert volledig mee en Rijswijkers kunnen hun samenleving uitstekend zelf organiseren

Het lukt Rijswijk de sterke groei van de bevolking in de metropoolregio zodanig te begeleiden dat de inwoners van Rijswijk het leefklimaat een dikke negen geven. Daar werken bewoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties en de overheid samen hard aan. Het is voor niemand gemakkelijk want iedereen moet afscheid nemen van de situatie zoals hij die lang heeft gekend. Bewoners van naoorlogse flats hebben hun vertrouwde woning opgegeven om te verhuizen naar duurzame nieuwbouwappartementen. Bedrijven hebben bijgedragen aan de inrichting van openbare ruimtes. Maatschappelijke organisaties vertrouwen vooral op de inzet van inwoners die ze aan zich weten te binden. En de overheid voert alleen plannen uit die tot stand zijn gekomen in een co-creatie met de stakeholders in de stad. Iedereen heeft het er graag voor over, want als je je leven wilt verbeteren, geeft samenwerking met anderen het beste resultaat!

Figuur 17 - SamenSterkStad

Gevarieerde woningen voor alle inkomens omringd door groen

De komst van nieuwe bewoners is breed omarmd. Daarvoor zijn er veel nieuwe woningen bijgekomen. Ook is er geëxperimenteerd met nieuwe woonvormen. Alle inkomensgroepen vinden een plaats in Rijswijk. Het bouwen en renoveren van woningen is vooral gericht op de wensen van starters en gezinnen. Er wonen namelijk al veel ouderen in Rijswijk. Om een bevolking te hebben die voor elkaar kan zorgen, is het belangrijk dat alle leeftijdsgroepen vertegenwoordigd zijn. Huishoudens met lage inkomens zijn verspreid over de stad.

Alle inkomensgroepen hechten veel waarde aan groen. Dus bestaande parken zijn nauwelijks gebruikt voor nieuwe woningbouw. Er wonen dus veel meer mensen dicht op elkaar. Maar iedereen is wel tevreden met de leefomgeving. Dat komt doordat op innovatieve wijze wijken zijn geherstructureerd waardoor een levendige ruimte is ontstaan. Er zijn veel meer kleine parkjes, bomen en perken bijgekomen. In nieuw gebouwde woningcomplexen is er altijd ruimte voor tuinen. Sommige gebouwen hebben een gemeenschappelijke moestuin op het dak met kleine windmolentjes voor duurzame energie. Rijswijk bestond vroeger uit landgoederen en buitenplaatsen waar mensen woonden, omringd door groen. Dat karakter krijgt nu een heel nieuwe betekenis door deze groene woonvormen. Het winkelcentrum In de Bogaard is omgevormd tot een gebied waar ook veel mensen wonen. Dicht bij winkels, horeca en sportcentra. Ook hier zijn bomen toegevoegd en perken ingericht.

Rijswijk kent grote bedrijvigheid en bedrijven dringen om zich te vestigen in de Plaspoelpolder

Door de stijging van het aantal inwoners zijn er genoeg klanten voor de Rijswijkse detailhandel. Het winkelgedrag is wel sterk veranderd. Dagelijkse behoeftes worden allemaal via internet gekocht. De winkels zijn vooral gericht op beleving en ontspanning. Bewoners gaan naar Oud Rijswijk om met vrienden te eten of te flaneren. In de Bogaard biedt een breed palet aan *experience labs* waar inwoners bijvoorbeeld de nieuwste snuffjes op het gebied van voorzieningen voor in en om het huis kunnen ervaren, onder de verzamelnaam domotica. In *virtual reality centers* ontspannen Rijswijkers door een activiteit te beleven in een andere wereld, zoals stevig meezingen bij een popconcert, je ogen uitkijken op Times Square in New York of golfen op de beroemde golfbaan van St. Andrews in Schotland.

De herontwikkeling van de Plaspoelpolder werpt zijn vruchten af. Ook hier is er meer groen gekomen. Dat hebben bedrijven als Google aan het begin van deze eeuw aangetoond: mensen voelen zich op het werk prettiger als ze in een mooie leefomgeving kunnen werken. En werken daardoor harder. Moderne, bijna zelfvoorzienende woningcomplexen zijn verrezen aan de randen van dit gebied. Met een eigen energievoorziening, zorgvrijwilligers, gezamenlijke elektrische auto's en fietsen zijn dit bijzondere en gevarieerde woongemeenschappen. Energiebedrijven hebben geïnvesteerd in een lokaal netwerk om energie te delen. Er is steeds minder ruimte in de metropoolregio om nieuwe gebouwen te plaatsen, want inwoners willen niet dat het bestaande groen verdwijnt en leegstand zoals er ooit in Rijswijk was, mag er niet meer komen. Daarom kunnen eisen worden gesteld aan bedrijven. Ze moeten energieneutraal bouwen en met zonnepanelen- en panelen energie leveren aan het gemeentelijke netwerk.

Een inclusieve netwerksamenleving die volop gebruikmaakt van nieuwe technologie

De diversiteit in Rijswijk is hoog en dat leidt tot een gevarieerd straatbeeld en een rijke culturele ontwikkeling van de Rijswijkers zelf. Er zijn veel jonge gezinnen uit binnen- en buitenland bijgekomen. Hun kinderen volgen in Rijswijk excellent onderwijs. Dat onderwijs is zo goed omdat docenten en bedrijven samen de inhoud van de vakken ontwikkelen. Gemotiveerde professionals uit het bedrijfsleven geven een ochtend vakonderwijs op de lokale school. Dit wordt betaald door hun eigen werkgevers. Zij faciliteren namelijk graag de persoonlijke ontwikkeling van hun werknemers. Ze geven graag hun kennis door aan een nieuwe generatie en investeren vanuit hun morele overtuiging in de maatschappij.

Kenmerken SamenSterkStad

Economie	Ruimte	Samenleving
<ul style="list-style-type: none"> • Toename MKB en grote bedrijven in de Plaspoelpolder • Agglomeratie-effect, uitstekende verbindingen, goed wonen, excellent onderwijs, verwelkomende houding naar nieuwkomers en waargemaakte energieambities trekken meer internationale bedrijven aan • Winkellandschap is stevig veranderd. Voor traditionele winkels zijn nieuwe belevenisconcepten in de plaats gekomen • Meer Rijswijkers kunnen wonen én werken binnen gemeente, maar de meesten werken in nabijgelegen steden 	<ul style="list-style-type: none"> • Verdichting van woningen • Méér verschillende en experimentele woningtypes • Verschillende huishoudens en bijbehorende woningen door elkaar heen • Veel extra groen, niet alleen in kleinschalige groenvoorzieningen maar ook met groene balkons en gemeenschappelijke (moes)tuinen op daken • Plaspoelpolder ook woongebied voor innovatief stedelijk wonen • Oud Rijswijk blijft zoals het is, In de Bogaard is nu ook een woon- en verblijfscentrum met voorzieningen voor moderne vrijetijdsbesteding, sport en horeca. • Scenario's voor overkapping A4 liggen klaar 	<ul style="list-style-type: none"> • Rijswijk is een inclusieve gemeente omdat in de sterke woningbouw rekening is gehouden met veel verschillende woningtypes • Er ontstaat een netwerksamenleving langs de lijnen van gemeenschappelijke belangen • Diversiteit leidt tot rijkere culturele ontwikkeling, mensen staan open voor elkaar • Bewoners zijn actief en hebben oog voor elkaar. Niet alleen het onderhoud van het gebouw en energievoorziening staat op de agenda, maar ook zorg en kinderopvang

Impact van drijvende krachten en onzekerheden: overwegingen n.a.v. scenario

- Er is een trend dat de overheid zich op verschillende domeinen terugtrekt. Dat komt door schuivende ideologische inzichten en lagere belastinginkomsten door zwakke economische groei. Om het scenario SamenSterkStad te realiseren is het echter nodig dat de overheid krachtig stuurt en het voortouw neemt op het gebied van ruimtelijke ordening en economische ontwikkeling. Er is sprake van een regisserende overheid die op allerlei manieren (van verleiden tot dwingen) stakeholders in de stad laat bewegen. Alleen op die manier kan de overheid de sterke bevolkingsgroei en andere typen woningen faciliteren. In hoeverre is Rijswijk bereid en in staat om zo'n rol te vervullen? Is er een duidelijke visie per domein welke afstand de overheid neemt tot de maatschappij en markt?
- Over het opvullen van leegstand van winkels wordt vrij traditioneel gedacht, maar het winkellandschap verandert in rap tempo. Nieuwe formules zullen ontstaan en beleidsmakers en bedrijven zullen op zoek moeten gaan naar partijen die deze nieuwe concepten kunnen ontwikkelen voor de toekomstige behoeften van de Rijswijkse inwoners.

Scenario 3: Metropoolstad

Rijswijk urbaniseert volledig mee en Rijswijkers zijn niet in staat zelf de samenleving te organiseren

Rijswijk biedt een plek voor een diversiteit aan mensen. De toegenomen urbanisatie heeft tot een toename van hoogbouw geleid. Het individualistische karakter van de stad heeft ervoor gezorgd dat hulpbehoevenden uit de stad zijn weggetrokken. De gemiddelde leeftijd is hierdoor verlaagd. Rijswijk heeft een commercieel dienstenpalet dat de individualistische burger weet te bedienen. Het onderscheidend vermogen van Rijswijk is gebaseerd op specialisatie van de Plaspoelpolder waardoor meer bedrijven zich vestigen in de Plaspoelpolder.

Figuur 18 - Metropoolstad

Afstemming in regio leidt tot groei Rijswijkse economie en werkgelegenheid

De gemeenten binnen de metropoolregio stemmen maatregelen voor het verbeteren van het investeringsklimaat sterk op elkaar af. Ook het aantrekken van bedrijven bij uitgaande en inkomende handelsmissies is een gemeenschappelijke onderneming. Om alle gemeenten vanuit hun kracht bij te laten dragen aan de regio en recht te doen aan hun bestaan, is van alle gemeenten het onderscheidend vermogen bepaald. Sommige gemeenten zijn aangewezen als woongebieden. Bestaande industrieterreinen worden daar omgevormd tot stedelijke woongebieden met allerlei voorzieningen en moderne architectuur of juist tot een omgeving waar mensen in alle rust landelijk kunnen wonen. De historie en ruimtelijke ligging van de omgeving bepalen het karakter van het type woningen. Andere gemeenten zijn aangewezen als vestigingslocaties voor bedrijven. Om bedrijven een aantrekkelijke propositie te bieden en een rechtvaardige toedeling van bedrijven over de verschillende gemeenten te krijgen, worden bedrijven in clusters georganiseerd. Handelsbedrijven

gaan naar Rotterdam, technische bedrijven naar Delft, agro & food naar het Westland en internationale organisaties en veiligheidsbedrijven naar Den Haag.

Rijswijk hangt er een beetje tussen in. Het is zowel een woon- als werkgemeente. Het gebrek aan een duidelijk economisch profiel zorgt dat een directe sector die typisch voor Rijswijk is, ontbreekt. Rijswijk lift mee op de specifieke economische profielen van de omliggende grote steden. De nieuwbouw van het European Patent Office - na de Europese Commissie de grootste instelling van de EU - heeft een impuls veroorzaakt. Door het gebied internationaal neer te zetten als *Intellectual Property Valley* zijn verschillende advocatenfirma's en adviesbureaus in de Plaspoelpolder neergestreken. Disputen tussen bedrijven worden afgedaan bij de speciaal in Rijswijk gebouwde rechtszalen van het Permanent Court of Arbitration dat in het Haagse Vredespaleis te klein werd.

Ruim baan voor schoon vervoer en groen

Door de samenwerking in de metropoolregio is er flink geïnvesteerd in mobiliteit. De verbindingen tussen woon- en werkgemeentes worden versterkt door betere wegen en beter openbaar vervoer. Trams uit Den Haag zijn doorgetrokken naar Rijswijk en extra sporen van de Randstadrail zijn aangelegd. In de Plaspoelpolder worden testritten uitgevoerd met zelfrijdende auto's. Een speciale baan op de snelweg wordt exclusief vrijgehouden voor auto's die rijden op elektriciteit en waterstof.

Er zijn veel woningen bijgekomen. De overheid is in staat geweest bijzondere coalities te smeden tussen projectontwikkelaars, bedrijven en bewoners. De woningen worden vormgegeven rondom de individuele behoeften van mensen en kennen dus een grote variëteit. Groen wordt geïntegreerd in de bebouwing van zowel woningen als kantoren. Het is meer dan alleen eenzijdig cosmetisch groen waar mensen van kunnen genieten. De groenvoorziening is zeer gevarieerd omdat het wordt gezien als leverancier van gezondheid. Het groen zorgt voor een snellere afkoeling in de zomer en voorkomt daarmee hittestress. Het risico daarop is hoog en er is ook meer fijnstof in Rijswijk. Er rijden dan wel meer schone auto's, maar het totaal aantal auto's is omhoog gegaan. In combinatie met de groeiende economische activiteit heeft de uitstoot van fijnstof niveaus bereikt die zeer schadelijk zijn voor de gezondheid. Hier zijn echt maatregelen voor nodig.

Een bruisende stad voor zelfstandige mensen die kunnen meedoen

Rijswijk bruist van de energie. Er zijn veel nationaliteiten, verschillende leeftijdsgroepen en inkomensgroepen aanwezig. Doordat mensen zich richten op hun eigen leven, kunnen ze prima dicht op elkaar langs elkaar heen leven. Er is een lage werkloosheid, er zijn goede voorzieningen en er is veel geïnvesteerd in nieuwe woningen. Bij de planning daarvan is royaal rekening gehouden met openbare ruimtes waar mensen elkaar kunnen ontmoeten. Die liggen er jammer genoeg wat verlaten bij. Inwoners leven zelfstandig en onderhouden hun contacten vooral in hun eigen kring. In borrels met burens die ze niet kennen, hebben ze geen zin. En daarvoor in de plaats hebben ze genoeg andere dingen te doen! Er zijn zo veel leuke dingen te kiezen. Rijswijkers kiezen niet voor een langdurig commitment zoals bijvoorbeeld een vereniging. Het perspectief dat ze dan ook weer zelf iets moeten doen als bardienst of een bestuursfunctie vinden ze niet aantrekkelijk. Liever bepalen ze zelf wanneer ze wat doen.

Familieleden en vrienden wonen verspreid over de Randstad. Buurtbewoners groeten elkaar wel vriendelijk maar gaan ook weer snel verder in hun eigen drukke bestaan. Ouderen en hulpbehoevenden kunnen niet in deze dynamiek mee. Ze vereenzamen en ontberen zorg door hun burens en naasten. Er zijn steeds meer gevallen van ouderen die ernstig verwaarloosd worden gevonden. Dat kwam in Rijswijk toch nooit voor?! De zorg gaat uit van burenhulp. Dit wordt per wijk in de gaten gehouden door professionele zorgcoördinatoren. Daar zijn er echter te weinig van en met

de enorme groei van de bevolking kunnen ze niet alles overzien. De mensen die ertoe in staat zijn, verhuizen naar andere woongebieden.

Kleine overheid richt zich op randvoorwaarden

De overheid is een krachtige speler op het gebied van stedelijke ontwikkeling. Rijswijk neemt een actieve rol in de bestuurlijke afstemming in de metropoolregio. Zo ontstaan er goede verbindingen, neemt de regeldruk af en integreren kennisclusters méér met elkaar. Dat is aantrekkelijk voor bedrijven die zich hier willen vestigen. Ook de capaciteit die de overheid heeft binnen het sociaal domein wordt ingezet op het creëren van randvoorwaarden en eigen kracht van mensen. Burgers zijn echter nauwelijks in staat zichzelf te organiseren en zijn op zichzelf toegewezen. Hieruit volgt grotestedenproblematiek waaraan de overheid al zijn handen vol heeft.

Kenmerken Metropoolstad

Economie	Ruimte	Samenleving
<ul style="list-style-type: none"> • Invloed van metropoolregio is groot, Rijswijk past zich aan: meer fysieke verbindingen, beleid gericht op verbinden sectoren • Aantrekken bedrijven voor regio wordt binnen regio gecoördineerd • Werkgelegenheid stijgt • Meer flexibilisering van arbeid • Minder winkels, winkelcentra kleiner • Overgebleven winkels gericht op beleving 	<ul style="list-style-type: none"> • Veel openbaar vervoer • Veel meer laadpalen en elektrische auto's • Eerste experimenten met zelfrijdende auto's • Modern vormgegeven huizen ontworpen rondom de individuele behoefte van de bewoners • Grote variatie in woningaanbod • Ver doorgevoerde bestuurlijke integratie. Discussies zoals vroeger over verhouding Rijswijk tot metropoolregio gaan nu over verhouding metropoolregio tot Randstad • Groen zit op slot en wordt intensief gebruikt • Echte natuurgebieden zijn in Midden-Delfland 	<ul style="list-style-type: none"> • Meer nationaliteiten • Weinig oog voor elkaar, zeer zelfstandig • Veel kortstondige contacten, weinig langdurig • Meer jongeren • Veel gebruik van domotica zodat ouderen langer thuis blijven wonen • Meer eenzaamheid • Leed achter voordeur

Impact van drijvende krachten en onzekerheden: overwegingen n.a.v. scenario

- Verregaande samenwerking in de metropoolregio loont. Dan moet Rijswijk wel een duidelijk onderscheidend vermogen voor zichzelf ontwikkelen, zoals een specialisatie van de Plaspoelpolder.
- Groeiende verschillen tussen bevolking op basis van cultuur, inkomen, nationaliteit en leeftijd kunnen worden overbrugd door een focus op individueel welzijn als een baan en fijn wonen, in plaats van stimuleren van integratie tussen de verschillende inwoners. Bewoners kunnen goed met elkaar samenleven in het besef dat ze allen baat hebben bij een groene, gezonde en veilige omgeving. Daarvoor hoeven ze elkaar niet te kennen.

- De focus op het individu en de vermindering van de sociale cohesie maken dat inwoners zich regionaal oriënteren en weinig binding voelen. Inwoners voelen zich geen Rijswijkers en hechten weinig waarde aan de onafhankelijkheid van de gemeente.

Scenario 4: Sudderdam

Rijswijk urbaniseert niet mee en Rijswijkers zijn niet in staat zelf de samenleving te organiseren

Rijswijk is niet veel veranderd. Er is nauwelijks geïnvesteerd in nieuwe woningen. Het is al druk genoeg! De nieuwkomers uit binnen- en buitenland die in de metropoolregio willen wonen, zoeken hun geluk vooral in Den Haag en Rotterdam. Zij hebben fors geïnvesteerd in aantrekkelijke woongebieden. Veel Rijswijkers hebben een laag inkomen. Het verschil tussen Rijswijk en de omliggende steden wordt groter. Ook in Rijswijk wordt het verschil in leefomgeving en welzijn groter tussen de betere wijken met meer laagbouw en de naoorlogse wijken met meer hoogbouw. Mensen hebben weinig binding met elkaar en zijn vooral gericht op hoe ze zelf kunnen rondkomen.

Figuur 19 - Sudderdam

Een vertrouwd beeld dat afbladdert

Het aanzicht van Rijswijk doet vertrouwd aan. Het beeld van de naoorlogse flats, brede wegen en dorps Oud Rijswijk is vergelijkbaar met dat van 15 jaar geleden. Er lijkt weinig te zijn veranderd, maar als je goed kijkt zie je dat er vijftien jaar voorbij zijn. Nu RijswijkBuiten is afgebouwd, zijn er nauwelijks meer extra woningen bijgekomen. Hier en daar is een aantal oudere flats wel gerenoveerd en er is wat laagbouw bijgekomen. Veel flats zijn nog bewoonbaar, maar voldoen eigenlijk niet meer aan de eisen van deze tijd. Daarnaast is er veel achterstallig onderhoud. De wijken waar veel particuliere huizen staan, zijn wel redelijk goed onderhouden.

Om te kunnen inspelen op de verwachtingen van de sterke bevolkingsgroei hebben omliggende gemeenten veel nieuwe woningen gebouwd die passen bij de behoeftes van de nieuwe bewoners: ruimte voor eigen ontwerp, duurzaam en dicht bij allerlei voorzieningen. Hierdoor kiezen veel gezinnen en alleenstaanden met een goed inkomen ervoor om daar te gaan wonen. De prijzen in

deze gebieden stijgen, maar in Rijswijk zakken de prijzen in de oude wijken. Huishoudens met lage inkomens trekken naar Rijswijk. Dat is nog betaalbaar.

Eenzijdige economische bedrijvigheid in een versnipperde ruimte

De afgelopen jaren is de economie wel licht gegroeid, maar Rijswijk is niet in staat gebleken om bedrijven aan te trekken om zich te vestigen in de Plaspoelpolder. Die ligt er nu treurig bij. Er staan allemaal verschillende soorten gebouwen en sommigen staan al een tijdje leeg. Enkele plekken worden gebruikt door startende ondernemers en als goedkope werkplaatsen voor kunstenaars.

Nogal wat grotere bedrijven hebben in navolging van andere Rijswijk verlaten, omdat ze gingen reorganiseren. Ze zagen hun markt sterk veranderen door technologische ontwikkelingen en ander consumentengedrag. Omdat bedrijven niet snel genoeg energiebesparende maatregelen namen, heeft de overheid ze in 2025 hiertoe verplicht. Dat was een van de gevolgen van het wereldwijde klimaatakkoord dat in 2015 is gesloten. De bedrijven kunnen zelf bepalen hoe ze energie besparen, maar hun daken moeten beplant zijn met grassen om de temperatuur in de stad te laten dalen en fijnstof op te nemen. Voor veel bedrijven is het makkelijker om naar een nieuw gebouw te verhuizen dan het oude aan te passen aan de nieuwe regels. Dan kiezen ze ervoor om al hun activiteiten geconcentreerd te plaatsen dicht bij stadskernen waar hun werknemers geïnspireerd worden door creativiteit en de nabijheid van andere professionals. Talentvolle starters kiezen namelijk steeds meer voor bedrijven die bewezen duurzaam zijn en gevestigd zijn in een bruisende leefomgeving.

Doordat er veel mensen in de regio bij zijn gekomen, zijn de huizenprijzen in wijken als Oud Rijswijk wel sterk gestegen. Rondom deze unieke dorpskern willen mensen graag wonen. De kleine winkels lopen hier goed. De faillissementen van grote winkelketens op het einde van de economische crisis betekenden een stimulans voor kleine zelfstandige winkeliers die exclusieve producten verkopen. Met de grote winkelketens die heel goedkope producten aanbieden gaat het echter ook goed. Die zijn vooral gevestigd in het winkelcentrum In de Bogaard, dicht bij hun afzetmarkt. Omdat een deel van het winkelcentrum niet verhuurd kon worden, is hier sociale woningbouw voor in de plaats gekomen.

Groene wijken met laagbouw in scherp contrast met oude hoogbouw wijken

Veel flats worden bevolkt door ouderen en door inwoners van wie de wortels in andere landen liggen. De culturele verschillen zijn hier groot. Het groeiende verschil tussen inkomens en leefstijlen is duidelijk merkbaar als je door Rijswijk rijdt. Wijken waar huishoudens met hogere inkomens zijn gevestigd zien er goed uit. In deze wijken verzorgt iedereen zijn eigen tuin en de meeste mensen hebben wel zonnecellen op hun dak gelegd om zelf energie te besparen. Ze wonen een beetje op zichzelf. De inwoners forenzen tussen hun woning en hun werk buiten Rijswijk. Ze komen eigenlijk niet in andere buurten van Rijswijk. Daar hebben ze niks te zoeken. Vrienden en familie wonen in hun eigen buurt of in een andere stad, de weekboodschappen worden afgeleverd en uitgaan gebeurt in de nabijgelegen steden.

De naoorlogse wijken zien er treuriger uit. De oude flats geven een verloederde indruk. De sportpleintjes die aan het begin van de eeuw door bekende sporters zijn gedoneerd, zijn versleten en worden gebruikt om rond te hangen. Tuinen die waren aangelegd voor recreatie en stadslandbouw zijn weer gesloten. Er waren te weinig inwoners die de coördinatie van de gezamenlijke taken op zich wilden nemen. Daarom heeft de gemeente de tuinen opnieuw beplant met groen dat weinig onderhoud nodig heeft zoals bomen, struiken en gras.

Er zijn meer ouderen bijgekomen. De vraag naar zorg is daarmee ook gestegen. Er zijn enkele vrijwilligers in de wijk, maar die lopen op hun achterste benen. Inwoners met dezelfde culturele achtergrond zorgen wel voor elkaar, maar ouderen die al jaren in Rijswijk wonen hebben weinig verbinding met deze nieuwe bewoners. Familieleden zijn verhuisd naar andere plekken binnen de regio. De roep om betere zorg is groot. Deze discussie wordt vooral door de landelijke politiek gevoerd. De gemeente zelf heeft geen geld om hier zelfstandig wat aan te doen.

De overheid heeft weinig slagkracht en richt zich op beheersen

De ideologische trend dat een overheid een minder grote rol in de samenleving moet hebben, komt in Rijswijk goed tot zijn recht. Door bezuinigingen en minder belastinginkomsten kan de overheid weinig doen. De activiteiten richten zich op het beheersen van de situatie in de slechtere wijken en het onderhoud van de stad. De rol van de overheid als co-creator en facilitator van netwerken tussen stakeholders in de stad, komt niet van de grond. Door de lage maatschappelijke slagkracht gaan de meeste initiatieven uit het stadhuis uit als een nachtkaaars.

Verschillen tussen wijken en inwoners leiden tot scheuring langs de A4

Een deel van de bevolking wil niet meer bij Rijswijk horen. De bewoners van RijswijkBuiten zijn ontevreden over het feit dat er de afgelopen jaren niet meer is geïnvesteerd in de stad. De dynamiek die voortkwam uit de jonge wijk die met zo veel ambitie was neergezet, is volledig verdwenen. Meer verbindingen met het openbaar vervoer zijn er niet gekomen, het groen is eentonig en wordt slecht onderhouden. Het stadsbestuur spendeert al zijn tijd aan de problemen in de verloederde wijken. Een overkluizing van de A4 om beide delen van Rijswijk met elkaar te verbinden komt er ook niet. Daar is helemaal geen geld voor en de rijksoverheid ziet er geen belang in.

Er is een burgercomité opgericht met de naam ‘RijswijkBuiten, Binnen Delft!’. De groep voert een campagne om de wijk door de naastgelegen gemeente te laten annexeren. De gemeenteraad van Delft heeft al vaker aangegeven dat “zo’n prachtige groene wijk met technische innovaties en jonge bevolking uitstekend bij het karakter van Delft past”. Dat vinden de bewoners inmiddels ook. Den Haag heeft al aan de minister laten weten dat alles ten westen van de A4 dan wel bij haar stad gevoegd mag worden. Dan is er eindelijk meer ruimte om woningen te bouwen voor de groeiende bevolking die in Den Haag nergens meer terecht kan. Het bestuur van de metropoolregio is ook enthousiast. Al in 2015 schreef de OESO immers al dat de metropoolregio bestuurlijk te veel versnipperd is.

Kenmerken Sudderdam

Economie	Ruimte	Samenleving
<ul style="list-style-type: none"> • Rijswijkers werken elders in de regio • Grote bedrijven zijn weggetrokken • In leegstand zitten enkele startende ondernemers en kunstenaars • Detailhandel verminderd en gespecialiseerd in óf dure producten óf heel goedkope producten. Geconcentreerd 	<ul style="list-style-type: none"> • Hetzelfde beeld als in 2015 maar dan verouderd in naoorlogse wijken • Weinig nieuwbouw • Voorzieningen vooral gericht op zorg, aantal winkels verminderd en geconcentreerd • Versnipperd landschap in de Plaspoelpolder • Openbare ruimtes goedkoop 	<ul style="list-style-type: none"> • Meer lage en midden-inkomens door uitstroom hoge inkomens en instroom lage inkomens • Grote verschillen in inkomens en culturen • Daardoor weinig binding met elkaar • Hulpbehoevenden zijn afhankelijk van de overheid • Sociale initiatieven enkel

<p>op plekken bij hun afzetmarkt</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bedrijven nemen te weinig initiatief en worden gedwongen energiebesparende maatregelen te nemen 	<p>en onderhoudsvrij ingericht</p> <ul style="list-style-type: none"> • Groenvoorziening bestaat uit bomen, struiken en gras • Bedrijven en nieuwbouw verplicht om grassen op daken te planten om fijnstof en hittestress te verminderen. Daar heeft de grote groep ouderen namelijk veel last van. 	<p>binnen de eigen subcultuur</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verenigingen zijn gestopt, recreatie en cultuur zoekt men buiten Rijswijk
--	---	---

Impact van drijvende krachten en onzekerheden: overwegingen n.a.v. scenario

- Als Rijswijk niet investeert in renovatie en vervanging van naoorlogse bebouwing, wordt deze in vergelijking met de omliggende steden vooral aantrekkelijk voor de allerlaagste inkomens. Ouderen die er al wonen, blijven er totdat ze naar een verzorgingstehuis gaan. Maar ouderen die een woning zoeken, kiezen voor nieuwbouw met een lage energierekening, aangepast aan de eigen (zorg)behoeften en dichtbij voorzieningen. De lege woningen worden gevuld met lage-inkomenshuishoudens uit de omliggende gemeenten. Dat is een realistisch scenario, maar een onwenselijke ontwikkeling. Om dit te voorkomen moet ingezet worden op renovatie en vervanging van naoorlogse woningen.
- Door de sterke groei van de bevolking en toenemende verschillen in bevolkingsgroepen is er weinig bereidheid om de onbekende ander te helpen. Dat is vanzelfsprekender binnen de eigen bevolkingsgroep en cultuur. Moet sociaal beleid met het oog op de zorg worden gericht op integratie tussen bevolkingsgroepen of op het gebruik maken van de eigenschappen van de culturen en daar de zorgverlening op afstemmen?
- Als de maatschappij zelf geen verantwoordelijkheid neemt voor het inrichten van gemeenschappelijke tuinen en besparing van energie, en de overheid heeft zelf geen geld om hierin te investeren, moeten energiebesparende maatregelen en inrichten van groen verplicht worden gesteld ter voorkoming van respectievelijk klimaatverandering en hittestress.
- Het beleid voor het versterken van het investeringsklimaat moet meer gericht zijn op het realiseren van zaken die bedrijven aantrekkelijk vinden dan op het overtuigen van bedrijven om toch in Rijswijk te blijven. Meerdere grote bedrijven hebben Rijswijk al verlaten. Het is zeker niet ondenkbaar dat organisaties waarvan het niet wordt verwacht die beslissing toch ook maken.

Bijlage V- Lijst met figuren

Figuur 1 - Belangrijkste Keuzes Sociaal domein en Samenleving.....	13
Figuur 2 - Ruimtelijke ordening Rijswijk in schets (toekomst)	15
Figuur 3 - Schematische weergave van ruimtelijk raamwerk Rijswijk	16
Figuur 4 – Belangrijkste Keuzes Ruimte Ordening	18
Figuur 5 - Aantal opvallende kenmerken van Rijswijk	19
Figuur 6 - Belangrijkste Keuzes Bedrijvigheid en Werkgelegenheid	22
Figuur 7 - Kenmerken Rijswijkse economie.....	23
Figuur 8 - Winkelbezoekers en leegstand	24
Figuur 9 - 21 Trends Gemeenten van de Toekomst	34
Figuur 10 - Leeftijdopbouw Rijswijk 2015 en 2014 (Bron: Rijswijk in cijfers)	36
Figuur 11 - Kaart rustige gelegen milieus (Bron: Grote Woontest Haaglanden 2013)	40
Figuur 12 - De Woonmilieus van de Regio Haaglanden in kaart	40
Figuur 13 - Klimaat Kwetsbaarhedenkaart Haaglanden.....	43
Figuur 14 - Oppervlakte parken en plantsoenen.....	44
Figuur 15 - Vier scenario's die bepaald worden door twee assen	46
Figuur 16 - GroenTechWijck	48
Figuur 17 - SamenSterkStad	51
Figuur 18 - Metropoolstad	54
Figuur 19 - Sudderdam	58